

LIBERTAS

Nr. 1-2

September 1987

Ejendomsretten contra embedsretten

Steen Steensen

En præsentation af polsk litteraturs spøgefugl

Peter Ravn

Dommedag

Slawomir Mrozek

Ludwig von Mises videnskabsfilosofi

Michael O. Appel

Den moderne svenske liberalisme

Torben W. Grage

Ayn Rand og kapitalismens filosofi

Bo Dragsdahl

Statsteori og objektivisme

Peter Kurrils-Klitgaard

Boganmeldelser

Walter Block: Defending the Undefendable

Eamon Butler: Vejen til frihed

John Wagner (red.): Den danske model

Guy Sorman: Den liberale løsning

Bernard-Henri Lévy: I djævlens vold

Objektivistisk Skriftserie nr. 1: Ayn Rand och Objektivismen

Flemming Juncker: Træk fra glemmebogen

Steen Steensen: Den økologiske krigsførelse

LIBERTAS SELSKABET

»Tidsskriftet Libertas« er et uafhængigt ny-liberalt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.
ISSN 0107-8046

Udgiver

»Tidsskriftet Libertas« udgives af Libenas Selskabet. Tidsskriftet udkommer 3-4 gange årligt i cirka 250 eksemplarer.

Ansvarshavende redaktører

Niels E. Borges
Peter Kursild-Klitgaard

Redaktionen i øvrigt

Michael Bonde-Nielsen
Ole Kvist

Artikler - signerede og usignede-udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne/redaktionen.

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art. men påtager sig intet ansvar for materiale, der er tilsendt uopfordret.

© Copyright Tidsskriftet Libertas. Tilladelse til eftertryk gives gerne - dog kun efter forudgående tilladelse fra redaktionen og med tydelig kildeangivelse.

Medlemsskib/abonnement koster 200, kroner og dækker 3-4 numre af tidsskriftet, 4-6 nyhedsbreve, adgang til konferencer, seminarer, møder m.v.

Sekreter og forretningsfører:

Libertas, c/o Stud polit. Jarl Kure.
Marstalsgade 16, st., DK-2100 København Ø.
Tlf. 01 42 86 42 (P) & 01 92 7142 (A)
Girokonto: 8 08 05 77

Giro-konto

8080577

Præsidium:

Charlotte Albjerg, Bo Andersen, Michael O. Appel, Niels Erik Borges, Otto Brøns-Petersen, Henrik Carmel, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Torben W. Grage, Jens Frederik Hansen. Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Arne Steen Jensen, Palle Steen Jensen, Jarl Kure, Peter Kurriid-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi, Per Olof Larsson, Jens Løgstrup Madsen, Steen Steensen, Dan Terkildsen, Anette Thomsen og Finn Ziegler.

Rådgivende Kollegium:

Nobelpristager Professor Friedrich August von Hayek Østrig, (Ærespræsident), Professor Norman P. Barry, University of Buckingham, Storbritannien, Professor Walter Block, Fraser Institute, Canada, Ing. Hubert Jongen, Libertarisch Centrum, Belgium, Professor Leonard P. Liggio, Institute for Human Studies, U.S.A., og Dr. Madsen Pirie, The Adam Smith Institute. Storbritannien.

Indhold

Kære læser 3
Redaktionen

Ejendomsretten contra embedsretten 4
Af Steen Steensen

En præsentation af polsk litteraturs spøgefugl. 6
Af Peter Ravn

Dommedag 7
Af Slawomir Mrozek

Ludwig von Mises videnskabsfilosofi 10
Af Michael O. Appel

Den moderne svenske liberalisme 12
Af Torben W. Grage

Ayn Rand og kapitalismens filosofi 17
Af Bo Dragsdahl

Statsteori og objektivisme 20
Peter Kurriid-Klitgaard

Boganmeldelser 26
Walter Block: *Defending the Undefendable*
Eamon Butler: *Vejen til frihed*
John Wagner (red.): *Den danske model*
Guy Sorman: *Den liberale løsning*

KÆRE LÆSER

Gennem de sidste år er den udfarende kreative ide-debat udsprunget fra individualistisk orienterede historikere, filosoffer og økonomer. I årtier har kollektivistiske statsfikserede intellektuelle – senest for eksempel Marcuse, Sartre, Habermas, Althusser og Galbraith – ganske enkelt haft monopol på så at sige ethvert emne, der er blevet debatteret, godt suppleret af den skønlitterære genre.

Modoffensiven begyndte en generation af dissidentsfortællere, først og fremmest personificeret ved Alexander Solsjenitsyn, der gjorde op ned det “Orwellske” statshelvede. Dette inspirerede en række intellektuelle i Frankrig til også at gøre op med totalitarismen. De blev kendt som “de nye franske filosoffer”, hvis fornemste navne er Andre Glucksman og Bernard-Henri Levy. Det norske tidsskrift “Kontinent Skandinavia” og det danske “Epoke” er direkte udløbere af intellektualismens skift i Frankrig. “De nye franske filosoffers” achilleshæl er imidlertid, at deres tænkning så at sige drukner i kritik og anti-holdninger, og ikke direkte åbner op for en debat om, hvordan man bevarer Individets rettigheder overfor først og fremmest statsmagten, men også overfor andre grupper og individer.

Denne achilleshæl savner derimod en række andre filosoffer, historikere og økonomer. Deres fællesnævner er individets umistelige ret til sig selv og sin ejendom, der bedst sikres af den private ejendomsret og princippet om ikkeaggression, altså det at ingen person eller gruppe må udøve vold eller truslen herom imod andre individer og disses ejendom.

Fremvæksten af disse ideer er intimt forbundet med statens stadig større problemer med at løse folks problemer, og især de svagestes. Velfærdsstaten praktiserer jo netop “det omvendte Robin Hood-princip”, da det er de i forvejen bedst økonomisk stillede, som drager størst fordel af statslige aktiviteter.

De nye franske filosoffers værker er i mindre omfang oversat til dansk, og har blandt andet i rimeligt omfang fanget “Jyllands-Postens” opmærksomhed, men de langt mere interessante nykonservative, nyliberale og liberterianske tænkere, som i disse år producerer en mængde virkeligt læseværdige bøger, er kun i yderst ringe omfang oversat til dansk. Tænkere som Ayn Rand, Robert Nozick, Murray Rothbard og David Friedman er på det nærmeste totalt ukendte i Danmark, omend der er et vist begrænset kendskab til Milton Friedman, James Buchanan og F.A. von Hayek, som alle tre har modtaget Nobelprisen i økonomi.

Intentionen med dette beskedne tidsskrift er netop at introducere og debattere de ovennævnte tænkere og deres “skoler”, samt at bringe boganmeldelser, noveller, lyrik og meget andet.

Politiske ændringer forstres på det idemmæssige og ideologiske plan, hvor rammerne og argumenterne bestemmer den efterfølgende politiske debat.

Det er det tidsskriftet “LIBERTAS Danmark” og LIBERTAS SELSKABET er her for.

God læsning!

REDAKTIONEN

EJENDOMSRETEN CONTRA EMBEDSRETEN

Af forfatteren Steen Steensen

Den 13. juni 1973 stadfæstede Folketinget den miljølov, som lige siden har ligget til grund for de meget omfattende indgreb i det frie næringsliv. I saglig forstand måtte bestemmelserne om miljøet forekomme forbløffende, eftersom forurening som problem udgjorde et overstået stadium. Loven udtrykte imidlertid det magtskifte, der var ved at finde sted. Producenterne afstod bestandig indflydelse i den sociale kamp til den fremrykkende embedsstand. Dog var der i lavenes paragraf 1, stk. 3 indbygget en svag hæmning mod politisk grådighed. Miljøhensyn skulle nemlig afvejes mod økonomiske og beskæftigelsesmæssige betragtninger.

Den 29. maj 1986 vedtog Folketinget en ny og skrapere miljølov. Ligesom far den førstes vedkommende blev også den sidste godkendt af et overvældende flertal. Kun fremskridtsfolkene stemte imod. Den væsentligste ændring gælder nævnte paragraf 1, stk. 3, hvor afvejningsprincippet er faldet bort. Miljøet skal nu ubetinget prioriteres højere end kapital og arbejde. Desuden skærpes overvågning, kontrol og straf. Embedsretten er således yderligere avanceret. Kampen mod de økonomiske friheder - ejendomsretten, etablerings- og produktionsfriheden - er altså fortsat med succes.

Det liberale samfund hylder som bekendt den økonomiske aktivisme; den sociale stat derimod fremmer den politiske foretagsomhed. I et socialistisk land dominerer politik over økonomi. Anskues udviklingen ud fra disse grundforhold tegner der sig et dystert billede for liberale kratter.

Miljøbevægelsen kan med loven i hånd terrorisere de økonomisk aktive. Denne mobning medfører naturligvis store personlige tragedier og den hindrer økonomisk vækst. Alt dette er ødelæggende nok, men miljøaktivismens systemnedbrydende virksomhed er ulige værre. Det er de samfundsmæssige konsekvenser af krigsførelsen, som er det hængsel, hvorom opmærksomheden bør dreje sig. Den liberale økonomi saboteres. Kapitalismens og demokratiets ubrydelige enhed sønderrives. Falder det ene, kuldcastes også det andet. De økonomiske friheder - menneskerettighederne - spoles. Den private ejendomsret, etablerings- og produktionsfriheden, den frie konkurrence og de lige chancer mishandles til døde.

Grundpillerne i liberalismen omstyrtes. Tabes de økonomiske friheder, tabes meget mere. Den retslige beskyttelse og de politiske og åndelige friheder rives med i faldet. Al værn om personlig suverænitet begynder og ender med forsvaret af de økonomiske menneskerettigheder.

Det enkelte individ ejer umistelige rettigheder. Hævet over tid og sted foreligger der en naturlig ret til at råde over sit eget liv, over privat ejendom og arbejdsindsats. At være sin egen lykkes smed er en menneskeret. Ejendomsrettens ukrænkelighed og arbejdets friheder burde omgøres med en uigennemtrængelig ring af pansret stål. Det er den private ejendomsret, som har skabt velstanden i den vestlige verden. Kun hvor den råder over en bred front formeres og fordeles rigdomme. Den økonomiske tilvækst i moderne tid er en følge af privatiseringens

udbredelse. Da ejendomsretten avancerede muliggjordes for første gang i historien er stigende levestandard med en voksende befolkning. Den kombination var ikke tidligere set. Beskyttelsen af privatejendom og retten til at nyde frugten af egen produktive ydelse fik kapital og arbejde i forening til at stræbe mod det nyttigste. Individernes motivation, lysten til at bestille noget, vågnede og gat grøde.

Den menneskelige kapital er overalt afgørende for et rationelt resultat. De økonomiske friheder, de lige chancer, mobiliserede det menige folks kratter. Liberalismens historiske fortjenester ligger netop i dette forhold. Den skabte håb, selvhjulpethed, selvrespekt, arbejdsglæde og resultatsøgende foretagsomhed. Industrialiseringen var blot en virkning af ejendomsrettens økonomiske aktivitetsforøgelse. Privatiseringen 1 landbrug, håndværk og handel gik forud for teknificeringen af produktionslivet. Ejendomsretten øgede nemlig kreativiteten på alle felter. Arbejdsmetoderne nød en langt større grad af variation, da den enkelte kunne eksperimentere på sin bedrift efter ønske. En rigdom i opfindelser fulgte derfor ejendomsretten og spredtes med den. Privatiseringen gør iværksættelsen til dynamoen i den økonomiske aktivisme. Alle ressourcer fordeles mere effektivt. De orienterer sig mod det rationelle. Rigdom skabes, når det enkelte menneske får ret til at forfølge sine egne mål. Da vil kræfterne i bredden bringes i bevægelse. Friheden og velstanden skyldes ejendomsretten alt.

Økonomisk aktivisme gør samfundet stærkt. Den fremmer ønsket om at være selvhjulpne og selvstyrende. Politisk aktivisme gør Staten stærk. Den fremmer det hjælpne og styrede menneske. Staten er ikke nogen guddommelig skabelse. Intet forekommer mere menneskeligt end dette monstrum. Staten er en menneskelig organisation, skabt og befordret af bestemte klasseinteresser. Bag den offentlige magt står individer med selviske gamle kunststykker. At frarøve de levende deres frembragte værdier udgør Statens hypnotiske troldkunst. Staten skaber intet. Den omfordeler ressourcerne. Med denne omfordeling kommer først og fremmest statsforvalterne til gode. Deri består Statens menneskelighed.

Til statsvæksten knytter sig den politiske aktivisme. Disse to ting synes uadskillelige, som skarpretteren og sværdet. Den politiske stræbsomhed falder ikke sammen med almenhedens interesser, men med viljen hos samfundets beherskere. Den offentlige magts aktiviteter står over krige, kriser og konjunkturer. Statens formering er grundfæstet i noget langt dybere. Den forekommer uløseligt sammenvævet med den regerende klasses udviklingsmuligheder og oprørsgarantier. Bag den moderne Stat marcherer de intellektuelle. Denne klasses selviske interesser foreskriver en stadig offentlig aktivitetsudvidelse. Lærestansternes kandidater søger et embede. Teoretikernes styrke ligger i forskning, planlægning, forvaltning og kontrol. Skrivebordet er det intellektuelles afsæt til ekspansion. For disse mænd er det frie markedes konkurrence og tummel som gløder under fødderne. Om embedsretten sættes et gærde. Og denne nye ukrænkelighedens mur skal afløse ejendomsrettens hellighed. Men en sådan forvandling fordrer en

nedkæmpelse af kapitalismen.

Politisk aktivisme producerer ingen velstand. Fattig-samfundet blev ikke overvundet af politikere, partier, regeringer, Staten eller fagforeninger. Rigdomme er tilvejebragt på trods af politik. I perioder med lav politisk aktivitet skete de største økonomiske fremskridt. I kapitalismens storhedstid holdtes den offentlige aktivisme i ave. Den tid er forbi. Kompas-nålen peger mod en voksende politisk foretagsomhed. Af den krukke suger de intellektuelle næring. Gennem embedsretten beslaglægges accellererende dele af producenterens værdier. Statens vækst bereder mere vækst. Egeninteressen i bureaukratiet får flere kræfter at gøre med.

Usvigelig gælder den sætning, at jo flere embedsmænd, der rodfæstes i de offentlige organer, des flere kommer til og des større del af kagen forskæres. Da denne proces er en funktion af politisk aktivisme, bør det ikke undre, at offentligt ansatte er kraftigst motiveret for politisk handling. Graden af politisk bevidsthed vokser med de fordele, som den politiske aktivisme godskrider en gruppe. Yderligere er der at sige, at når den politiske aktivisme er udvidet til et bestemt punkt. Så bliver det billigere for virksomhederne at købe politikere fremfor kunder. Fordele opnås ved politisk aktivisme i stedet for økonomisk. Da stagnerer velstanden. Men samtidig gøres det forståeligt, hvorfor de mindre næringsdrivende altid ofres i den politiske kamp. Prisniveauet på det politiske marked ligger over deres formåen.

Vor tids problemer er ikke af økonomisk art, men af politisk natur. Politik er roden til alt ondt. Det er den, som programmer magten og behandler borgerne.

Det er i ovennævnte perspektiv, at miljøpolitikken er ufatelig farlig. Skadeligheden beror på det punkt, at den udraderer den økonomiske selvstændighed og fremmer embedsvæsen og politisk aktivisme. Just af den grund burde liberalismens bannerførende bekæmpe miljøpolitikken af al kraft. Borgerlige politikere har på nederdrægtigste måde forrådt det grundlag, som de er valgt på. De går alle embedsrettens ærinde. For nyliberale er der eet at erkende; at miljør sagen er og bliver socialstatens vigtigste banebryder, og eet er at gøre; ubetinget kamp mod miljøbevægelsen.

EN PRÆSENTATION AF POLSK LITTERATURS SPØGEFUGL

Af litteraturanmelder Peter Ravn, Weekendavisen

Slowomir Mrozek (født 1930) forlod Polen i 1963 og har siden 1968 været bosat i Paris. I Danmark er han bedst kendt som en opfindsom og meget vittig dramatiker af den absurde skole. Han er imidlertid også en underfundig og forslagen prosaist, der kan minde en hel del om Villy Sørensen. Bag det ofte tro-skyldige tonefald støder man på en knivskarp dialektiker, bag den sorte humor på en nålespids moralist.

Sin debut som dramatiker fik Mrozek i 1958 med „Politiet“, en grotesk farce om livet i en politistat, hvor al politisk opposition er likvideret, og det hemmelige politi som følge deraf bliver arbejdsløst. Året før havde han udsendt „Elefanten“ (dansk 1962), en samling ætsende fortællinger, der handler om, hvordan liv og tænkning uniformeres og institutionaliseres i folkerepublikken Polen.

De første værker havde tydelig politisk adresse. Med årene har Mrozeks præcise og drøbende satirer imidlertid fået et mere universelt og eksistentielt præg. Nådeløst forfølger han een bestemt forrykt ide i dens yderste konsekvens, så vi til sidst ender i absurditetens galehus. Men logikken svigter ikke et eneste sekund. Mennesket, der skulle være verdens herre infanges af det vanvittige rænkespind, det selv har udtænkt. Rollen bestemmer over mennesket, uniformen skaber mennesket - ikke omvendt. Det er en ond cirkel, hvorfra nødudgang ikke findes. Når toget først kører derudaf, kan man ikke

springe af. Mrozek's figurer er marionetter i en danse macabre, hvor konformitet og vanetænkning spiddes, og døde former og tamme fraser klynges op i al deres ynkelighed. Han hader enhver form for systematik og skematik, og i den forstand kan man kalde ham systemkritiker.

Ellers preller etiketter af på manden med de stålindfattede briller og den markante moustache. Han har aldrig tilhørt en bestemt litterær retning eller været tilknyttet en bestemt politisk bevægelse, og han bryder sig ikke om at blive kaldt en politisk forfatter. Efter Solidaritet og indførslen af krigsretstilstand i Polen i 1981 er hans satirer og parodier dog blevet mere direkte, som det blandt andet ses af „Dommedag“, der ikke just kan kaldes subtil antydningsskunst. Men som han sagde til mig, da jeg sidste år besøgte ham i Paris, nytter intellektuelle og kultiverede argumenter ikke, når man har med barbarer at gøre. Om krigsretstilstanden siger han : „Det var et slag i ansigtet, og det var umuligt ikke at reagere, ikke at være direkte, for handlingen var så klar og grov, at reaktionen også måtte blive det.“

Alligevel nægter Mrozek fortsat at lade sig indrullere i de litterære bataljoner og at optræde som oppositionens bannerfører. Derfor bør hans forfatterskab læses og citeres med omtanke. Hverves han til et korstog i liberalismens navn, bliver han netop offer for den systemtvang og skematænkning, han igennem hele sit forfatterskab har søgt at gennembryde.

DOMMEDAG

Af forfatteren *Slawomir Mrozek*

Jeg døde og begav mig ind i det hinsidige. Det hinsidiges port var smykket med en rød fane.

“Jeg havde nærmest forventet en blå” sagde jeg til portneren.

“Er det længe siden De døde?”

“Nej, netop nu, for et øjeblik siden” Portneren nikkede, som om han havde ventet det svar. Han virkede godt tilfreds med sig selv, ligesom en ekspert, der har bedømt situationen rigtigt.

“Afstamning?”

“Fra Jorden. Altså planeten.”

Han så på mig med en eftertænkning, som hos en fagmand, der nu overvejer metoden efter først at have bedømt situationen. Der var noget unormalt over ham, men jeg havde svært ved at kamme på, hvad det var for en profession, han mindede mig om. Men det var nu ikke en almindelig portner. Og alligevel kunne jeg ikke frigøre mig fra det indtryk, at jeg var løbet ind i den branche et eller andet sted.

“Nå” sagde han. “Vi vil ikke lave en sag ud af det her, selvom De kunne få ubehagligheder på grund af sådan en spøg. Men for denne gangs skyld, tilgiver vi dem. Afstamning?”

“Det har jeg allerede sagt.” Han slog næven i bordet. “Arbejder-, bonde- eller intelligentsiaafstamning? Eller måske storgodsejer, hvad?”

“Storgodsejer? Nej, ved De nu hvad?” Benægtede jeg ivrigt, fordi en gammel refleks var vågnet i mig.

“Nu skal det her udfyldes” og han skubbede en formular over til mig med mange rubrikker på et for mig såre velkendt gråligt papir af dårlig kvalitet.

“Jeg mente jo bare, at her er alting jo kendt allerede. Altså behøves den slags ikke mere.”

Han løftede blikket mod Himlen – hvis man ellers kan sige sådan, for vi befandt os i Himlen – med et udtryk af engleagtig tålmodighed, der var truende, fordi den var demonstrativ.

“Naturligvis er det kendt. Men hvad har det ene med det andet at gøre? “Er kendt” og “skal oplyses” er to forskellige ting” “Såvel på Jorden, som i Himlen?”

“Netop”

Og han rakte mig en pen lænket med en lille kæde – for at ansøgerne ikke skulle stjæle den? Men her i Himlen? – som også forekom mig bekendt et eller andet sted fra. På spidsen af stålpenen sad de indtørrede levninger af en fluemartyr.

“Men læseligt. Og ikke udelade noget” Hvordan, Sankt Peter, det her er jo Himler og ikke Jorden, sådan var jeg lige ved at sige, men jeg så på hans glatbarberede ansigt og lod være. Mig bekendt har Sankt Peter da et kraftigt skæg. Men måske er han bare gået et øjeblik, og ham her er blot en medhjælper, der misbruger sir stilling, medens chefen er ude. Sådan toget kan åbenbart også ske i Himlen. Man skal ikke hæfte sig for meget ved sådan nogle småting, så meget desto mere som alting ellers syntes at være i orden.

Et stort portræt af Gudfader med et stort skæg hang på væggen i portnerlogen. Forsynet med en passerseddel begav jeg mig ind i: det indre af Paradiset. Jeg så mig nysgerrigt omkring i landskabet og spejdede efter engle og frelste sjæle. Og

rigtignok stødte jeg også snart på dem, men de så noget mærkelige ud – det vil sige anderledes end jeg havde forestillet min dem. I stedet for at sidde hver for sig på individuelle skyer, marcherede de afsted i samlet kolonne med et hornorkester i spidsen. Orkesteret kan forklares. På forskellige billeder, som jeg havde set, da jeg var i live, havde englens benyttet trompeter, selvom de også spillede på harper, havde englens benyttet trompeter, og her udelukkende trompeter. Jeg blev mere forbavset over deres vinger, som var studset tæt ved skuldrene. Det var ikke længere vinger, men vingestumper.

Jeg sluttede op i det sidste firmands geled. Som i ethvert optog er det de mindst velvoksne og de mindst djærve, der slæber sig afsted bagest. Lave af vækst og klodsede. Ingen henvendte sig til mig, så efter nogen tids forløb måtte jeg selv indlede en samtale.

“Halleluja” sagde jeg til en, der stred sig afsted aller aller bagest, fordi han var den mest sendrægtige. Jeg gik ud fra, at de herboende hilste sådan på hinanden. “Halleluja” svarede han, men uden begejstring, nærmest formelt.

“Hvordan går det med frelsen” spurgte jeg uberørt af hans reserverede holdning. “Går den godt?”

“Den går” svarede han, i det han tilkastede mig et kort, udforskende blik.

“Og dette optog, hvor går det hen?”

Han så lidt længere og mere opmærksomt på mig, men svarede ikke.

“Undskyld jeg spørger, men jeg kommer netop fra Jorden og er noget desorienteret”

“Fra Jorden?” Gentog han, men stadig med samme forbeholdne holdning.

“Lige nu, og ved porten kunne jeg ikke få noget at vide. Denne helgen var ligesom ikke rigtig Sankt Peter – ingen mulighed for at komme i snak med ham”

“Sankt Peter?”

“Ham eller hans stedfortræder, det ved jeg ikke, og jeg turde ikke spørge, for han behandlede mig noget fra oven og nedefter” Den sendrægtige tav et øjeblik.

“Og hvordan kan jeg vide, om De virkelig er fra Jorden, eller ikke fra Jorden?” Sagde han til sidst.

“Han behøver bare at se på min ryg. Jeg har ingen vinger, jeg får dem først efter retsforhandlingen, altså hvis jeg bliver godkendt”

“Stammer” bekræftede han og klarede op. “Undskyld min skarphed, men når De har været her noget længere, vil De forstå”

“På en måde er de vinger, I har, interessante, sådan ligesom ketsjere, ikke rigtige vinger. Hvorfor er de så korte?”

“Lad os gå lidt langsommere” foreslog han. Vi satte tempoet lidt ned, så vi kam på afstand af optøget.

“Det er ganske enkelt” forklarede han, da de bageste engle ikke kunne høre os længere. “Hvad bruger man vinger til?”

“Hvordan til hvad? Til at flyve med selvfølgelig”

“Og når man flyver, så kan man flyve et eller andet sted hen, ikke?”

“Jo, naturligvis”

“Og når man kan flyve et sted hen, kan man også flyve væk, ikke?”

“Hvordan flyve væk?”

“Jo, sådan at man ikke vender tilbage” Det begyndte at dæmre for mig.

“Vil De dermed sige, at de giver jer sådan nogle små vinger, for at I ikke skal kunne ...?”

I stedet far at svare, baskede han et par gange med vingerne. Han kom ikke engang et par centimeter op.

“Men det er jo nonsens. Hvem ville flygte fra Paradiset?”

“Det kommer an på, hvad det er for et. Her er ændret meget, siden De lærte religion”

“Det er rigtigt, at det er længe siden, jeg lærte katekismus. Helt i førkrigsskolen”

“Netop. Og i mellemtiden er historien gået fremad. Efter ubønhørlige love”

“Kunne De forklare mig det nærmere?”

“Hvad har De for eksempel lært om synden?”

“Det almindelige. Ikke stjæle, ikke slå ihjel. De Ti Bud”

“Ikke længere tidssvarende”

“Hvad for noget? Ikke tidssvarende – Stjæle og slå ihjel, må man det nu?” “Hverken må eller må ikke. I det hele taget drejer det sig ikke længere om det. Nu er der andre kriterier. Synden er alt det der bremser samfundets fremskridt, og dyden er alt, hvad der fremskynder det. Hvis De absolut ønsker at stjæle nu, så gør det for at fremskynde. Det samme med at slå ihjel. Det er kun på dette grundlag, De vil blive bedømt”

“Et øjeblik, et øjeblik. Jeg kan ikke følge med. Betyder det, at Paradiset ... Paradiset nu også er blevet progressivt?”

“Mere end det. Nu er Paradiset blevet den endelige realisering af det, De ved nok ... Efter ubønhørlige love. Det har De vel hørt om efter krigen?”

“Oh, Jesus” stønnede jeg.

“Hvad for noget “Jesus”? Jeg vil råde Dem til at passe på med den slags”

“Altså denne Sankt Peter ...”

“Hvad for en Sankt Peter? Likvideret for længe siden”

“Men ... ledelsen her er jo ikke blevet ændret. Jeg har selv set portrættet”

“Ham med skægget, hvad? Kan De buske et andet portræt, også med skæg, temmeligt lignende?”

Da gik der et lys op for mig. “Karl?” råbte jeg.

Han nikkede. Ord var der ikke længere brug for. Himlen begyndte at rotere for mine øjne. Jeg ville vende om og hurtigt komme væk derfra, men jeg kom i tanke om ham, der sad ved porten. Den anden tog mig om skulderen.

“Intet at gøre, min ven” sagde han med medfølelse. “Historiens ubønhørlige love”

“Hvor går vi nu hen?” Fremstammede jeg.

“Til et folkemøde”

“Hvad for et møde?”

“De skal dømme en eller anden, og vi går med som folkets røst. “Leve” og “Ned”, det kender Du jo”

“Jeg kender det” hviskede jeg og vendte mit blik mod Himlen, det vil sige nedad. Havde vi været på Jorden, ville jeg have sagt “Idet jeg så ned in Jorden”

“Men vent lidt, er det ikke netop dig, de skal dømme? For Du er endnu ikke blevet bedømt. Du skal først for domstolen”

“Det passer. Det er mig”

Han flyttede sig straks væk.

“Du må ikke blive vred, men vi ses først efter domsforhandlingen” sagde han hurtigt. “Du forstår nok”

“Tror Du de vil dømme mig?”

“Du er ikke nogen Felix, og de spørger ikke. Under det gamle regime fandtes der sådan noget som syndsforladelse, men nu er der ikke andet end disse love og atter love. Ubønhørlige”

Og han sluttede sig til sine englekolleger. Fra da af lod han ikke blot være med at tale til mig, han lod også som om han ikke så mig.

Jeg slæbte mig efter dem med hængende hoved. “Ubønhørlige love” ... “De spørger ikke” buldrede det i mit hoved. Sådan er Himlen altså blevet. En usandsynlig, ligefrem chokerende forandring. Hvem havde kunnet forudse det?

Og alligevel, når man tænker sig grundigt om, er ændringen slet ikke så overraskende. Har jeg ikke levet længe nok på Jorden i denne halvdel af det tyvende århundrede? Har jeg ikke tilstrækkeligt nok læst aviser på forskellige sprog, lært afhandlinger og litterære værker? Har jeg ikke tilstrækkeligt nok set på forskelligt fjernsyn? Var det ikke nok for at forudse, hvor det bar hen? Har jeg måske ikke forstået, om hvad og hvordan de taler, skriver og fremviser? Jeg har jo forstået. Jeg har jo iagttaget, hvordan nye værdier voksede frem, hvordan begreberne Godt og Ondt ændredes, hvordan den gamle religion forsvandt og en ny voksede op.

Altså?

Altså var det ikke forstanden, der svigtede mig, men fantasien. Jeg troede ganske simpelt ikke, at det var alvor, og at det skulle gå så vidt. Min personlige erfaring tillod mig ikke at tro, at de også her ug så frivilligt?

Og her er jeg nu, helt uforberedt til retsforhandlingen, af hvilken min evige frelse eller fordømmelse vil afhænge. For hvis der eksisterer en frelse, så må der også eksistere en fordømmelse i al evighed.

Nemlig.

Nu var vi allerede ved stedet for Dommedagen. Dalen var stor, og over den knejsede et bjerg, alt sammen dækket med rødt, præsidentklæde. Optøget standsede i dalen, højen var allerede fyldt med siddende Patriarker og Den Nye Kirkes fædre, Salige, Profeter og Hellige, nedefra og oppefter, efter rang og grad, og helt oppe på selve toppen – Treenigheden! Den Højeste med det allerede omtalte kolossale skæg var øverst. Han sad på en trone og i hånden holdt han Skriften, alle bind, den samlede udgave. Over hans skulder så den ærværdige Vice frem, ham som også har skæg, men lidt tilklippet og ikke så krøllet. På den venstre side af Den Højeste sad Den Skaldede med et skæg studset i en spids, og på den højre side ham med kun overskæg. Og nedenfor? Ak, hvem var der ikke!

Og jeg befandt mig helt alene ved foden af dette bjerg, og bagved mig var en mængde frelste folk. Ærkeenglen – jeg kunne ikke se, om det var Suslov eller Budjonnyi – blæste i trompeten, og retsforhandlingen begyndte.

Første læste rettens sekretær op af mine akter. Jeg kunne kende ham. I sin livstid var han ikke nogen stor sekretær, det vil sige, han var mindre kendt ude i Verden end andre Førstesekretærer. Til gengæld var han godt kendt hos os. Det var ham med det lille overskæg a la børste, med håret redt tilbage. Mange af mine landsmænd kan endnu huske ham, og han havde nok fået overdraget min sag, fordi jeg før i tiden havde hørt til hans område. Hele mit jordiske liv var beskrevet i disse akter. Det så skidt ud. Ganske vist havde jeg i min ungdom tilhørt forskellige fromme organisationer, men et ugudeligt menneske var jeg, nærmest en farisæer. Og senere ... Jo senere, jo værre.

“Den anklagede har mange synder på sin samvittighed” indledte Formanden, men måtte afbryde, fordi han blev forstyrret af noget snakkeri.

“Vær så venlig ikke at tale i salen” formanede han en lille tyk bebrillet mand med skilning, som i De Saliges Gruppe belærede sine naboer om noget, hviskende ganske vist, men lidenskabeligt.

“Mange syndige gerninger har han begået, megen gudsbespottelse”

“Ned!” Råbte mængden i dalen.

“Men domstolen vil behandle sagen til ende, og give ham en chance for at blive frelst”

“Leve!” Råbte mængden.

“Den anklagede skal komme nærmere og svare på spørgsmålene. Alt vil afhænge af hans svar”

Jeg gjorde et par skridt fremad og standsede for foden af bjerget. Jeg var nødt til at lægge nakken langt tilbage for at kunne se bjergets top.

“Vær så venlig ikke at forstyrre” henvendte Formanden sig til ham, der ikke var holdt op med at snakke.

“S’il vous plaît”

“Aha” tænkte jeg, “det må være en franskmand”

“Her er det første spørgsmål. Hvad er den anklagedes forhold til feudal undertrykkelse?”

“Jeg holder meget af den”

Et sus af forfærdelse gik over bjerget og dalen. Det var nu ikke helt sandt. Feudalherrerne var mig temmelig ligegyldige, men jeg foretrak at overdrive for at være på den sikre side. Jeg måtte ikke risikere noget, der truede mig med frelse. Kun franskmanden talte uafbrudt uden at bryde sig om noget som helst.

“Kammerat Sartre, vær så venlig at forlade salen. Javel, så den anklagede er en tilhænger af de besiddende klasser? Så kan den anklagede måske fortælle os, hvad han mener om modsigelsen mellem den samfundsmæssige produktionsmåde og den private eje af produktionsmidlerne?”

Jeg måtte afvente afslutningen af den lettere forvirring, da man bar Sartre ud fordi han ikke selv ville gå. Dzierzynsky bar ham sammen med Thorez, men selv da holdt han ikke op med at snakke. Først da han var båret ud, blev der ro og i denne stilhed lød mine ord:

“Jeg er ligeglad. Bare der kommer nogen penge”

Bjerget og dalen udstødte et suk. Selveste Formanden var som forstenet. Han fattede sig dog, og et øjeblik efter sagde han gennem de sammenpressede tænder.

“Det bliver bedre og bedre. Så den anklagede går ind for udbytning?”

“Det kammer an på ...”

“På hvad?”

“På om den giver en stor eller en lille profit. Er den stor, så støtter jeg den, og hvis den er lille, så støtter jeg den også men mindre”

Denne gang lød der ikke et suk. Der kan forekomme en forfærdelse, der er så frygtelig, at den manifesterer sig gennem tavshed.

“Vi går over til de nationale frihedsbevægelser. Hvad er den anklagedes syn på dette spørgsmål?”

“Drejer det sig om polakkerne?”

Stilheden eksploderede, og et skrig af hellig harme fyldte Himlen.

“Ned! Ned! Det er en provokation!” Skreg de i dalen, og

bjerget skreg også med alle Ærkeengles, Profeters og Helliges stemmer. Og det lod til aldrig at få ende, indtil Den Højeste løftede sin venstre hånd. På dette tegn blev der igen stille. Den Højeste bøjede sig ned og hviskede noget i Formandens øre.

“Det sidste spørgsmål” bekendtgjorde Formanden. “Selve Den Historiske Determinisme ønsker at give den anklagede denne sidste chance. Af dette hans sidste svar vil hans frelse afhænge. Altså skal den anklagede overveje nøje, inden han svarer: Hvad er hans forhold til ...?”

Og her nævnte han det allerhelligste ord, det helligste af de hellige, så helligt, at jeg ikke tør anføre det her i denne profane og uværdige fortælling. Jeg kan kun røbe, og gør det også med bæven, at det begynder med bogstavet “S”.

Og igen blev der stilhed, men denne gang den dybeste af stilheder, den kosmiske stilhed. En sådan, at man kan høre planeternes rotation, solenes pulsation og galaksernes ubevægelighed. Og i denne stilhed sagde jeg

“Skråt op!”

Et tordenbrag og afgrunden åbnede sig for bespotteren. I ild og røg for nogen forbi med en cigar i den ene hånd og en møggreb i den anden – Churchill? Nogen kvækkede, nok Harry Truman, og svingede med sin sorte hale. Vall Streets tjære brændte mig, og Pentagons svovl kvalte mig.

“Bliver dette ved i al evighed, Amen?” Nåede jeg lige at tænke, og idet jeg stadig ikke turde tro, at det var lykkedes mig at undgå Frelsen, ramlede jeg ned i Kapitalismens Helvede.

LUDWIG VON MISE'S VIDENSKABSFILOSOFI

Af stud. polit. Michael O. Appel

Den Østrigske Økonomiske Skole er af den skæbne at være så godt som ukendt i Danmark.

Det rejser et i sig selv interessant videnskabssociologisk spørgsmål, og for nogle rejser det muligvis også et spørgsmål vedr. indholdet af østrigernes økonomiske teorier.

Disse spørgsmål lades imidlertid ubesvarede i dette essay, der koncentrerer sig om en behandling af videnskabsfilosofiske aspekter af praxeologien; en retning - grundlagt af Ludwig von Mises - inden for den østrigske skole, der hævder at være en videnskab om menneskers handlinger. Økonomi anses af Mises for at være den mest udviklede videnskab indenfor praxeologien.

Den Østrigske Skole har i hele sin levetid været i konflikt med andre økonomiske skoler m.h.t. videnskabsfilosofi og metodologiske forskrifter; og karakteristisk for østrigske økonomer har været, at man har formuleret sine videnskabsfilosofiske synspunkter eksplicit. Det gælder eksempelvis Karl von Menger, Mises, Friedrich August von Hayek, Murray Newton Rothbard og Mario J. Rizzo.

Med den fare generaliseringer indebærer kan et fælles grundlag for østrigerne sammenfattes til:

1. Afvisning af anvendelsen af makroøkonomiske aggregater.
2. Markedet opfattes som en proces, der konstant står overfor og søger at løse uligevægtssituationer.
3. Afvisning af eksistensen af konstante relationer mellem menneskers handlen. Uenigheden begrænser sig imidlertid ikke til østrigerne på den ene og ikkeøstrigerne på den anden side - også østrigerne imellem gør forskellige videnskabsfilosofiske opfattelser sig gældende, og for Hayeks vedkommende er der sket en udvikling fra den unge til den ældre Hayek.

Det centrale i Mises's - og i den af ham inspirerede praxeologis - videnskabsfilosofi er dens epistemologiske grundopfattelse, der sædvanligvis betegnes "apriorisme". I det følgende vil dette epistemologiske grundlag forsøges præsenteret.

Det er næppe unfair at beskrive en del reaktioner på praxeologien som lidet interesseret i en rationel diskussion af de svar praxeologien søger at give på videnskabsfilosofiske problemer, og især som uden forståelse for, at der er problemer, der er fælles for forskellige videnskabsfilosofiske bidrag.

To sådanne grundliggende problemer ligger i hvorvidt sikker/gyldig viden erhverves. Mises mener, at gyldig erkendelse af menneskers handlen er mulig, ligesom gyldig erkendelse af naturen er mulig. Han skelner dog skarpt mellem hvorledes erkendelse opnås på de to områder og afviser en anvendelse af den naturvidenskabelige metode m.h.t. menneskelig handlen.

Den naturvidenskabelige metode opfattes af Mises som baseret på induktive slutninger ud fra isolerede eksperimenter, d.v.s. erkendelse opnås ved generalisering ud fra et endeligt antal tilfælde opnået ved isolerede eksperimenter. En indvending, inspireret af filosofen Sir Karl R. Popper, mod denne op-

fattelse er, at anvendelsen af induktive slutninger ikke er karakteristisk for naturvidenskaberne men den indrømmelse kan Mises for så vidt godt gøre og alligevel opretholde, at der er afgørende forskel på de to områders metodologi. Det centrale for ham er nemlig muligheden henh. umuligheden for kontrollerede eksperimenter. For menneskers handlen, påpeger Mises, er det ikke muligt at foretage kontrollerede eksperimenter. Menneskelig handlen er "complex phenomena", om hvilket det gælder, at "We are never in a position to observe the change in one element only, all other conditions of the event being equal to a case in which the element did not change."

Det problem, Mises her beskæftiger sig med er velkendt i den videnskabsfilosofiske litteratur - også den del, der tager udgangspunkt i naturvidenskabelige problemstillinger. Problemet opstår, fordi man ved en test af en teori ikke blot tester en enkelt, men desuden en hel række hjælpehypoteser og udsagn om initialbetingelser, hvorfor man i tilfælde af at en forudsigtelse viser sig ukorrekt kun kan konkludere, at en eller flere af antagelserne var ukorrekte, men ikke hvilke. Dette problem får Mises til at afvise Poppers forslag til nogle metodologiske regler for videnskaben og specielt til at afvise muligheden af en empirisk falsificerbar teori om menneskelig handlen.

Mises fortvivler dog ikke af den grund. For selvom empiriske tests ikke kan bidrage til vor viden om menneskers handlen, er det således, at "There is nothing in the structure of action that the human mind cannot fully explain. In this sense praxeology supplies certain knowledge."

Hermed vender vi tilbage til de to grundliggende spørgsmål vedr. muligheden for sikker viden, og hvorledes den erhverves.

Som nævnt mener Mises, at sikker viden er mulig, men det er ikke (eller var ikke) det synspunkt, der har stået kritikere mest fremmed - det har forklaringen af, hvorledes denne viden opnås.

Videnskabelige teorier om menneskelig handlen erhverves - ifølge Mises - uafhængig af erfaringen; teorier, eller rettere viden, opnås a priori.

Praxeology is a priori. It starts from the a priori category of action and develops out of it all that it contains". Hvad er så "The a priori category of action"?

Det er, mener Mises, en i det voksne menneske erfaringsuafhængig viden om eksistensen af menneskelig handlen. Det er ganske enkelt ikke muligt at forestille sig en menneskelig hjerne eller en menneskelig ræsonneren uden dermed også at have viden om eksistensen af menneskelig handlen. The logical structure of the human mind creates the reality of action"

En viden om eksistensen af menneskelig handlen, handlingskategorien, er også en viden om, hvad man kan kalde subkategorier til handlingskategorien. Handlingskategorien implicerer en tidsdimension, en mål-middel relation og forskellige andre kategorier.

Fra disse kategorier er det nu muligt at deducere forskellige teoremer, og for så vidt de oprindelige kategorier eller aksiomer er sande og siger noget om virkeligheden, og deduktio-

nen overholder de logiske regler, vil også teoremerne sige noget sandt om virkeligheden. Hvorvidt teoremerne og de oprindelige kategorier er analytiske eller syntetiske er for Mises kun af "verbal interest", og problemet vedr. betegnelserne skal ikke forfølges her, men problemet vedr. teoremernes forhold til virkeligheden skal belyses.

Mises siger om dette forhold: "Into the chain of praxeological reasoning the praxeologist introduces certain assumptions concerning the conditions of the environment in which an action takes place. Then he tries to find out how these special conditions affect the result to which his reasoning must lead. The question whether or not the real conditions of the external world correspond to these assumptions is to be answered by experience. But if the answer is in the affirmative, all the conclusions drawn by logically correct praxeological reasoning strictly describe what is going on in reality."

Denne skelnen mellem en ekstern og en intern verden, er vigtig og medfører et problem vedr. anvendelsen af erfaringen til afgørelse af, om de i den logiske deduktion indførte "special conditions" svarer til den eksterne verden. Det betyder, at der opstår et problem for praxeologerne m.h.t. at afgøre om et af de logisk deducerede teoremer forklarer et forløb i den eksterne verden. Problemet er det samme som det, der førte til Mises's afvisning af en empirisk falsificerbar teori om menneskets handlen: Menneskelig handling er "complex phenomena".

Hvor efterlader dette problem praxeologien?

Accepteres det, at der eksisterer a priori viden, der er empirisk sand, så efterlader det praxeologen med en viden om, at der eksisterer menneskelig handlen i den eksterne verden. Bliver det mere komplekst ved inddragelsen af "special conditions", så ved praxeologen også - hvis vedkommende er en god logiker - hvilke teoremer, der kan udledes. Men han ved ikke hvorledes de forholder sig til den eksterne verden, med mindre han stoler så meget på sin erfaring, at han tør afgøre om de indførte antagelser vedr. "special conditions" svarer til "the real conditions of the external world". Men stoler han så meget på sin erfaring om "complex phenomena", vil han også kunne anvende erfaringen som test på sine teorier, og så vil han ikke være praxeolog - hvis han da stadig er en god logiker.

Ved en understregning af, at den apriorisk syntetiske viden om den eksterne verden begrænser sig til en viden om, at der eksisterer menneskelig handlen i denne, og at de i den interne verden deducerede teoremers gyldighed for den eksterne verden må afgøres empirisk, er praxeologen væsentligt tættere på mainstream thinking, end man umiddelbart skulle tro. Eller rettere: Hvor man umiddelbart skulle tro, at praxeologer var ekstrem erkendelsesteoretisk optimist, bliver konklusionen nu den modsatte, når det gælder fænomener i den eksterne verden.

Denne pessimisme må medføre en overordentlig stærk skepsis m.h.t. værdien af "policy recommendations", der logisk må gælde såvel anbefalinger af anvendelsen af en bestemt politisk proces, som anbefalinger af anvendelsen af en markedsproces. En skepsis som praxeologer m.h.t. anbefalingen af markedsprocessens anvendelse ikke altid selv har handlet i overensstemmelse med - måske fordi troen på eksistensen af endegyldig viden uforsigtigt er blevet udvidet til også at omfatte komplekse fænomener.

Herefter fremstår der tre problemer for praxeologien

1. Anvisningen af hvorledes gyldig viden opnås begrænser sig til den interne verden, og det mere interessante - hvis for-

målet er at forandre verden - spørgsmålet om muligheden for viden om forhold i den eksterne verden forbliver ubesvaret.

2. At apriorismen og dermed praxeologien kan have en tendens til at blive dogmatisk, nemlig når viden, der er sand i den interne verden fremstilles som umiddelbar anvendelig i den eksterne.

3. At praxeologerne er overdrevne pessimister m.h.t. empirisk testning og muligheden for "policy recommendations", eller at der ikke er overensstemmelse mellem deres pessimisme på de to områder.

DEN MODERNE SVENSK LIBERALISME

- Om dens ideer og vilkår i striden med socialdemokratismen -

Af universitetslektor, fil. lic. Torben W. Grage

Politisk-økonomiske systemer lever ikke i isolation. Hverken i forhold til hinanden eller i forhold til den praktiske virkelighed. De skal stå deres prøve i konkurrencen på ideernes marked. Og de skal demonstrere, at de kan omsættes til praktisk politik, at de er konstruktive – og fleksible, udviklingsmulige.

Der bør ikke herske nogen tvivl om, at der er liberalt inspirerende tanker, som nu mere end er årti har været de interessanteste og de mest offensive på den politiske og økonomiske område. Socialismen har så åbenbart været trængt i defensiven – og det, hvad enten vi ser på dens mere eller mindre udtalte marxistiske varianter.

Men medens der har været bred enighed – på tværs af parti-grænser – om, at socialismen har problemer, og at forestillingen om, at man er på rette vej, når blot staten/det offentlige hele tiden optræder som en udfarende og dominerende kraft i alle sammenhænge, har vist sig langt fra at holde stik, så er der store forskelle fra land til land med hensyn til, hvor langt tilbage man skal forsøge at trænge staten. Og der er en uenighed, som også strækker sig langt ind i de borgerlige, liberale partier. Og der er afgørende forskelle fra land til land med hensyn til, hvor let liberale tankegange har ved at vinde en bredere stemning for sig. For modstanderne, socialister/socialdemokrater eller traditionelle velfærdsstats- fortalere har haft mere eller mindre fremgang med at overføre deres ideer til og gennemføre dem i den praktiske politik, eller med hensyn til at genne-nsyre og omforme det åndelige og psykologiske klima.

Der har i denne sammenhæng en særlig interesse at se lidt nærmere på, hvorledes de liberale ideer i Sverige, og de partier, der har været inspireret af dem, har klarer sig, i hvilken udstrækning de har kunnet udvikle sig, styrke sig og gå til modangreb.

Sverige har i der 20. århundrede haft ubestridelige fremgange på de økonomiske, teknologiske og sociale områder – overraskende og respektindgivende, ikke mindst med tanke på landets beskedne og befolkningsmæssige ressourcer. Sverige har også i de sidste seks årtier haft der internationalt ser mest fremgangsrigt, selvbevidste, målbevidste og velartikulerede socialdemokrati. I intet andet land i den vestlige sfære har der parti i den grad domineret “agendaen” som det svenske socialdemokrati. Borgerlig regering har der siden begyndelsen af trediverne kun været fra 1976 til 1982, kun seks år.

Nu er der én ting, der må stå ganske klart. Det Sverige, der har været domineret af Socialdemokratiet i mere end fem årtier – det meste af tiden med partiet i regeringsstilling, om end ikke hele tiden alene ved regeringsroret – er ikke i gængs forstand blevet til et socialistisk land, når man ved det forstår en statslig overtagelse af produktionsapparat og finansielle institutioner. Sveriges erhvervsliv er stadigvæk 95 % på private hænder. Men der er samtidig der mest regulerede og

statskontrollerede privatkapitalistiske samfund. Det er det land i den vestlige verden, hvor staten råder over den største del af bruttonationalproduktet. Det er også et land, der med hensyn til virksomheds-kapitalkoncentration ikke har sit sidestykke noget andet sted.

Sverige set med internationale øjne

Økonomisk set har der moderne Sverige været en succes-historie – også i den sidste femårige socialdemokratiske regeringsperiode. I slutningen af juli 1986 gav der ledende amerikanske erhvervsøkonomiske tidsskrift “Business Week” Sverige det skudsmål, at medens der for ti år siden havde været det sygeste af syge lande og er symbol på følgerne af statens indblanding i økonomien, så er i dag hele Europa misundelig på den svenske industris fremgange. Og af en OECD-rapport fra sommeren 1986 fremgår der, at Sverige med hensyn til forskning som land ligger blandt de førende, og at den svenske industri blot overgås af USA's med hensyn til forskning og udvikling.

Men Sverige har ikke blot tiltrukket sig stor international opmærksomhed på den økonomisk-teknologiske område. Også helhedskarakteren af det samfund, som er vokser frem gennem der sidste halvhundrede år, og som indiskutabelt i overvejende grad er resultatet af socialdemokratiske initiativer, hvad enten man ser på socialforsorg, skolevæsen, sundhedsvæsen, byplanlægning etc.etc. har været genstand for overordentlig international interesse. Medens denne opmærksomhed fra trediverne og op til halvfjerdserne var altovervejende positiv, (den amerikanske stjernereporter Marquis Childs's succesbog fra 1936 “Sweden – The Middle Way” kan stå som repræsentant for en meget omfattende litteratur fra alle verdenshjørner om den svenske samfundsmodel som forbillede) så begynder billedet at ændre sig i halvfjerdserne. Den mangeårige Stockholms-korrespondent for London-avisen “The Observer” kom for eksempel i 1971 ud med en bog om Sverige med den chokerende titel “The New Totalitarians”, og fra de sidste år – og en hjemlig pen – har vi Mogens Berendts “Tilfældet Sverige” (1983), som heller ikke viger tilbage for at karakterisere “broderlandet” i følgende vending “Indpakningen er det parlamentariske demokrati, varemærket er det totalitære samfund. Made in Sweden” (p.18).

Mindre drastisk og mindre pessimistisk er den britiske journalist og mangeårige kender af Sverige, Carry Turner: sin bog fra 1985 “Vart går Sverige”. Men han siger dog i sit slutord: “Frågan om individens förhållande till samhället förefaller vara ett väsentligt inslag i Sveriges kris. Om det förhåller sig så, får krisen en mycket större betydelse, eftersom den kan ha följdverkningar i länder, där den politiska debatten mer koncentreras på omedelbara ekonomiska problem, ock där följaktligen intresset för de stora frågorna är mindre än det varit på ett par generationer. Det kan mycket väl hända att

visso av vesterlandets demokratier under de kommende åren lägger svenske erfarenheter till grund för egna, onekligen besvärliga övervägande steg i den sociala utvecklingen" (p.126).

De liberale tankeganges vilkår og muligheder i Sverige kan således ses som et spørgsmål af mere generel interesse, også i et videre europæisk perspektiv. For at forstå de liberale ideers specielle udformning i Sverige kan det være hensigtsmæssigt at holde sig det spørgsmål for øje: I hvilken udstrækning skal de ses som en serie af reaktioner og modoffensiver foranlediget af Socialdemokratiets vedholdende offensive politik siden 1920-tallet.

Jeg skal i denne artikel fokusere på denne socialdemokratiske politiks idémæssige hovedtræk og deres udmøntning i praktisk politik samt de liberale og konservative gensvar. I en følgende artikel skal jeg mere systematisk tage karakteren af den samtidige svenske liberalisme og konservatisme op.

1920'erne og 1930'erne:

Fra socialisering til "folkhem" og samdrægtighed

Sverige har i moderne tid, det vil sige siden første verdenskrig, haft, hvad jeg vil kalde fem store politisk-økonomiske og ideologiske debatter. Samtlige har været en følge af socialdemokratiske udspil – eller om man vil: Offensiver. Den første kom straks efter første verdenskrig og var en følge af, at de svenske socialdemokrater under indtryk af den herskende økonomiske krise flyttede deres positioner frem og krævede, at det politiske demokrati skulle følges op af et økonomisk demokrati. Men det socialistiske stormløb blev fremgangsrigt afvist af de borgerlige partier. Den økonomiske liberalisme syntes at kunne hævde sig. Det må imidlertid påpeges, at det ikke var en "gammelliberalisme". 1920'ernes svenske økonomiske liberalisme gav betydeligt større spillerum for staten end "Manchester-liberalismen". Der findes forøvrigt dem, der mener, at Sverige aldrig har haft en ideologisk stærk liberal tradition.

I 1930'erne førte socialdemokraterne sig frem påny, denne gang med planøkonomiske tankegange, og det blev til en intensiv ideologisk og økonomisk-teoretisk debat med borgerlige politikere og økonomer. Det skal i øvrigt nævnes, at socialdemokraterne havde overtaget regeringsmagten 1932 – indledningen til deres lange dominans i svensk politik. Det skal imidlertid også pointeres, at det ikke var en socialiseringspolitik, som Socialdemokratiet her bedrev – i hvert fald ikke en traditionel socialiseringspolitik. Man sigtede efter at effektivisere erhvervslivet – sagdes det fra den side – gennem en mere aktiv statslig økonomisk og industriel politik. Tredivernes politik prægedes fra socialdemokratisk side af statsministeren Per Albin Hansson og den mangeårige finansminister og fremstående socialistiske teoretiker Ernst Wigforss. Den første som fortæller særligt for en alsvensk samdrægtighed og skabelsen af et "folkhem", den anden en idealistisk og intensiv forkæmper for sociale og økonomiske lighedstanker som en forudsætning for en virkelig udvidelse af friheden. Den socialdemokratiske politik fik imidlertid ikke med hensyn til de overordnede planøkonomiske målsætninger nogen videre gennemslagskraft. Per Albin Hansson og de fleste andre ledende socialdemokrater og fagforeningsfolk var også stærkt påvirkede af ønsket om at kunne handle i samdrægtighed med de borgerlige.

Borgfreden brydes:

"Skørdetidsdebatten" 1945-50

I slutningen af Den Anden Verdenskrig skete der et brud på den borgfred, som havde hersket i Sverige krigen igennem, hvor man havde haft samlingsregering. Den svenske rigsdag besluttede i februar 1944 en kommission for økonomisk efterkrigsplanlægning, idet man frygtede en verdensomspændende økonomisk krise. Kommissionen kom for øvrigt til at hedde "Myrdalkommissionen" efter dens formand, den fremstående nationaløkonom Gunnar Myrdal. Der var navnlig to spørgsmål i dens arbejde, der kom til at vække modsætninger – planøkonomiens to centrale elementer: Den ekspansive økonomiske politik og erhvervslivets strukturrationalisering. Den svenske arbejderbevægelses efterkrigsprogram, der nu fremlagdes, afspejlede i langt og meget Myrdalkommissionens tanker. Det var først og fremmest strukturproblemer, man var optaget af. Der kan næppe siges at være tale om nogen doktrinær socialiseringslinje. Myrdal selv fraskrev sig udtrykkeligt sådanne tanker. De forslag, der blev lagt frem i rigsdagen, må nok siges at være præget af en forudsætningsløs og pragmatisk holdning – man foreslog dog en statsovertagelse af forsikringsbranchen og stenindustrien.

De næste fire år prægedes imidlertid af en meget hidsig debat omkring den socialdemokratiske politik – og målsætning. Mistanker på den borgerlige side var udtalte. Hvad skulle man for eksempel lægge i en sådan udtalelse, som Myrdal havde ladet falde i juli 1944, at nu stod arbejderbevægelsen overfor "skørdetiden"? Den borgerlige argumentation kan sammenfattes i følgende tre punkter. Det første rummer en tolkning af socialdemokraternes faktiske efterkrigsplaner. Det andet gælder en bedømmelse af den metode, socialdemokraterne har tænkt sig at anvende for at kontrollere og styre erhvervslivet. Den tredje søger at gøre det klart, hvilke uundgåelige skadevirkninger de økonomiske programmer vil medføre.

I den borgerlige argumentation kom F.A. von Hayek's tankegange til at spille en stor rolle. Hayeks arbejde "The Road to Serfdom" var blevet udgivet på svensk i 1944 og var blevet overordentligt positivt modtaget – i den borgerlige presse – og gav indledning til en intensiv debat i Sverige.

Denne ideologiske "skørdetidsdebat" kulminerede ved valget i 1948, hvor den engelske nationaløkonom John Jewkes's bog "Ordeal by Planning" kom til at spille en fremtrædende rolle på den borgerlige side. Valget blev for socialdemokraterne vel ikke katastrofalt, men medførte dog en svækket stilling – de mistede tre mandater. Den store sejrherre var det liberale Folkpartiet – på bekostning af Højre og Bondepartiet.

1950'erne:

Stigende ideologisk debat i Socialdemokratiet

Også ved de to følgende valg, 1952 og 1956, gik socialdemokraterne tilbage, hvilket forårsagede en livlig intern debat, hvor flere og flere stemmer hævdede sig med krav om ideologisk nytænkning. Statsministeren og partilederen Tage Erlander fremsatte den opfattelse, at en helt ny slags misfornøjelse var kommet til. De store forventningers misfornøjelse. Det var, efter Erlanders opfattelse, den opnåede fulde beskæftigelse og sociale tryghed samt den fra år til år hurtigt stigende standard, som havde skabt en ny tiltro hos alle med hensyn til fremtiden, men som også havde skabt en stigende utålmodighed over, at det ikke gik hurtigt nok. Derfor måtte statens økonomiske engagement udvides, således at de øgede krav om forbedret sundhedsvæsen, øget boligbyggeri, udvidede uddannelsesmuligheder, bedre veje og så videre kunne opfyldes hurtigere

og effektiviseres – og udfra en overordnet prioritering, eftersom ikke alle disse store forventninger kunne blive opfyldt samtidigt. Og al denne borgerlige tale om, at en øget offentlig sektor skulle være en trussel mod friheden, forekom Erlander helt virkelighedsfremmed.

Socialdemokraterne var nu i gang med at lægge grunden til det lovforslag, som skulle give anledning til den fjerde store økonomisk-politiske og ideologiske debat, nemlig om "Allmän Tjänstepension" i slutningen af 1950'erne. Medens den hidtil førte socialpolitik havde sigtet efter at give hjælp i nødsituationer og garantere en vis minimumsstandard, så skulle tjenstepensionsreformen gå langt videre og skabe garanti mod indkomstbortfald og sikre den opnåede levestandard. Og denne pensionsordning skulle være obligatorisk for alle. De borgerlige partier ville derimod, at socialpolitikken skulle indskrænke sig til at sikre mennesker en minimumsstandard, og de satte frivillighedsprincippet op mod det obligatoriske.

I centrum for debatten kom dels dens obligatoriske aspekter, og dels ikke mindst spørgsmålet om forvaltningen af de indbetalte midler. En stor fond, "Allmanna Pensionsfonden", skulle oprettes. Ved hjælp af denne håbede socialdemokraterne at komme nærmere til den magt over kapitaldannelsen i samfundet, som i tredive års tid havde foresvævet dem som et af planøkonomiens væsentligste midler. Den socialdemokratiske regering havde i øvrigt i så henseende i trediverne oprettet "Aktiebolaget Industrikredit" og i fyrrerne "Sveriges Kreditbank". Tillægges skal også, at regeringen gennem forhandlinger og påtrykninger – og i forståelse med Riksbanken – ofte havde held med at påvirke bankers, forsikringssekskabers og landbrugskassers udlån.

Fra den borgerlige side fremførtes det synspunkt, at Socialdemokratiet netop i reguleringen af kreditmarkedet havde fundet en relativt let og hurtig fremkommelig vej til socialisering. Det var sådanne metoder, man efter hånden gav tilnavnet "smygsocialisering" – socialisering i smug, af bagvejen.

Resultatet af striden omkring den almene tjenstepension endte med en stor socialdemokratisk valgsejr i 1960. Den blev tolket som en tillidserklæring til en socialdemokratisk økonomisk samfundsforandring.

1960'erne:

Den gyldne økonomisk tid overstået

En videreudvikling af den socialdemokratiske politik i mere radikal og socialistisk retning lod imidlertid vente på sig. Det økonomiske politik, som regeringen førte, var inspireret af et program, som det svenske LO havde udsendt i 1961 under titlen "Samordnad Näringspolitik". De initiativer, der blev taget i de nærmest følgende år, kan ikke karakteriseres som sigtende mod direkte socialisering. Det var stadigvæk det makroøkonomiske effektivitetsbegreb og strukturrationaliseringsspørgsmålet, som blev stillet i forgrunden. Men man skjulte heller ikke, at i disse øjemed burde alle midler stilles til statens rådighed. Det reviderede socialdemokratiske parti-program fra 1960 understregede imidlertid, at i et så effektivt og blomstrende erhvervsliv som det svenske, burde en direkte statsovertagelse forblive en isoleret og sjælden foreteelse. Tværtimod skulle det private initiativ opmuntres og stimuleres til en hurtig fremskridtstakt. Ejendomsretsspørgsmålet blev erklæret som værende uden større interesse.

Denne politik opfattedes af flere kommentatorer som en fortsættelse af den planøkonomiske ideologi, som var blevet fremlagt i begyndelsen af trediverne, hvis kerne sagdes at være,

at det kapitalistiske system ikke skulle ødelægges, men forbedres, reformeres, effektiviseres. At med den politik havde Socialdemokratiet indledt et langsigtet arbejde for med statsmidler at virkeliggøre den økonomiske liberalismes harmonilære om et perfekt fungerende marked.

I midten af 1960'erne skete der en række ting på forskellige fronter. Indenfor Socialdemokratiet opstod der stigende utilfredshed med den førte politik, karakteriseret ovenfor: Hvor var de socialistiske målsætninger blevet af? Udenfor Socialdemokratiet opstod der en ny "venstrebevægelse". LO drev på for at få en endnu mere aktiv statslig politik med hensyn til økonomien og overfor erhvervslivet. Vælgerbefolkningen var i skred eller i hvert tilfælde mere labil og mobil end tidligere.

Midten af tresserne markerer også enden på efterkrigs-optimismen indenfor erhvervslivet. Det gik ikke længere så godt på den økonomiske front. Det under Den Anden Verdenskrig af det neutrale Sverige opnåede forspring i forhold til en krigshæret omverden var blevet indhentet. Det var navnlig eksportindustrien, der reagerede og slog alarm. Den internationale konkurrence var blevet hårdere, og den svenske industri havde fået et indtjenings- og forretningsproblem, som fremtvang en hårdhændet strukturrationalisering med påfølgende arbejdsløshed. Dette udløste yderligere omfattende erhvervs- og arbejdsmarkedspolitiske forholdsregler fra det offentlige side. Og inden for arbejderbevægelsen stod spørgsmål om tryghed og medbestemmelse højt på dagsordenen.

Indenfor erhvervslivet voksede kritikken af den hurtigt opsvulmende offentlige sektor, og man var også foruroliget over uroen på arbejdsmarkedet, og hvad man betragtede som en overdreven politisering af samfundsdebatten.

Situationen blev tilspidset efter socialdemokraternes store valgsejr i 1968. Det var et serdeles sejrbevidst Socialdemokrati, der holdt kongres i 1969. Der var rigeligt med krav om radikalisering i socialistisk retning, øget planøkonomi, indrømmelser til den nye venstrebevægelse, skærpet polarisering og appeller til klassefølelser. Og på den kongres blev Olof Palme valgt til Erlanders efterfølger. Han var fast besluttet på at vende den socialdemokratiske politik til venstre.

Samme år vedtog Høgern at bytte navn til Moderata Samlingspartiet, og et nyt parti-program kom til. Året efter blev Gösta Bohman valgt til partileder. Grunden blev lagt til et comeback for de konservative, som havde haft modvind i et årti.

Den femte holmgang:

Lønmodtagerfondene pisker følelserne op

I løbet af 1970'erne gik socialdemokraterne, til offensiven – sporet frem af en stadigt vigende vælgertilslutning, der ledte til, at man i 1976 måtte afgive regeringsmagten til en borgerlig koalitionsregering, og Olof Palme kom først tilbage til statsministerposten i 1982. Det lykkedes alligevel for socialdemokraterne at få gennemført en medbestemmelseslov, hvor de ansattes ret til medbestemmelse i arbejdet blev fastslået – en ret, som ansås for grundlæggende med hensyn til demokratiet i arbejdslivet. Arbejdsgiverne fik nu pligt til at informere i en række nærmere bestemte situationer, at forhandle med fagforeningen, når vigtigere forandringer skulle gennemføres, og til og med at give fagforeningen fortrinsstilling ved tolkningen af medbestemmelsesspørgsmål. Det var ikke en lovgivning, der blev hilst med nogen større begejstring af arbejdsgiverne. Men nogen større konfrontation med det private erhvervsliv blev det ikke til, før forslagene om lønmodtagerfonde blev

præsenteret på den politiske arena i forbindelse med valget i 1976.

Jeg kan kortfattet fremføre, at grundtanken ikke var ny. Som faderen til den betragtes den betydningsfulde LO-økonom Rudolf Meidner, som i begyndelsen af 1960'erne præsenterede sine første tanker om lønmodtagerfonden. Det blev siden et ofte tilbagevendende debateme i Socialdemokratiet, hvis venstrefløj så fondene som næste trin på vejen til en virkelig socialisme. Andre indenfor partiet var urolige for, at man med sådanne ideer udsatte den tværpolitiske samdrægtighed for en alt for stor belastning, og at man ville tabe stemmer.

Sigtet med fondene, således som det fra socialdemokratisk side blev præsenteret i de sidste politiske runder, før det endelige forslag blev fremsat og vedtaget i rigsdagen, kan meget kort opsummeres i følgende punkter: At øge lønmodtagernes indflydelse – at hjælpe erhvervslivet med øget tilførsel af risikovillig kapital; at sikre arbejdspladser; at sikre pensionerne; at lede til større tilbageholdenhed med lønkravene; at fremme en solidarisk lønpolitik. Om den magtposition, som fondene – fem til antallet fordelt på hver sin region, hvis bestyrelser består af ni regeringsudnævnte medlemmer, hvoraf fem lønmodtagerrepræsentanter – skulle kunne opnå gennem sine investeringer, så mente man fra forslagsstillernes side ikke, at fondene tilsammen ville komme til at eje mere end 8 % af børsværdierne efter syv år. Modstanderne svarede, at selvom dette ikke lød af særlig meget, så var sandheden dog alligevel den, at fondene på blot syv år kunne blive de største aktieejere i over halvdelen af landets børsnoterede selskaber – med tilsammen over 700.000 ansatte.

Og det er ikke svært at finde udtalelser fra socialdemokratisk side, som er betydeligt mere radikale end de ovenfor anførte. Således udtrykte det LO-ejede "Aftonbladet" den 17. april 1983 den vurdering, at der her var tale om "otvivelsagtigt en af de i klassisk mening mest socialistiske reformer, som socialdemokratin någonsin varit ute efter att förverkliga". Overfor en sådan og lignende udtalelser hjalp det kun lidt, at socialdemokraternes ledende økonomisk-politiske talsmand, finansministeren Kjell-Olof Feldt, gentagne gange bestred, at Sverige ville komme til at bytte økonomisk system ved oprettelsen af fondene. I et interview i 1982 forsikrede han, at socialisme for de svenske socialdemokrater ikke var et bestemt økonomisk system: "Socialism, for oss, det er de förhållanden människor lever under – vilken grad av jämlikhet, frihet og trygghet vi uppnår. Vi har aldrig eftersträvat ett visst ekonomiskt system. Vi har behandlat marknadsekonomim som ett viktigt instrument för effektivitet och resursallokering. Vi ser marknadsekonomins brister, och vi har försökt angripa dem" ("Samtal om lönefonder", red. R. Englund, 1982, p.99). I et af sine sidste skrifter "Den tredje vägen. En politik för Sverige" (1985) siger han om fondene alene det, at de skal inddrage "toppvinsterna" for at modvirke en skæv udvikling i fordelingen af magt og formuer samt sikre, at udbytter i så vid udstrækning som muligt anvendes til investeringer, som giver flere arbejdspladser og plads for fremtidige real-lønsforbedringer. "Gärna användas för folkets flertal" (pp.30-31). Og Feldt og andre ledende socialdemokrater fremhæver gerne og ofte, at fondenes kapitaltilførsel – således som ordningen er nu – jo skal ophøre i 1990. Hvortil der fra oppositionens side svares, at i og med at fondene er blevet lovfæstede, kan de udvides gennem en regeringsbeslutning, uden at vælgerne bliver spurgt. Socialdemokraternes og LO's indsats med

forenede kræfter for at overtale svenskerne til at gå ind for det fremlagte fondsforslag havde meget begrænset virkning. På det tidspunkt, da forslaget blev vedtaget i Rigsdagen, sagde næsten 60% af alle svenskere nej til lønmodtagerfonde, kun 18% sagde ja. Og nok så talende: Kun hver tredje socialdemokrat sagde ja. Blandt LO's medlemmer var over 40% imod og bare 25% for. Og nejprocenten havde været støt voksende. I 1980 havde ifølge markedsanalyse-instituttet SIFO 28% været for og 35% imod. Men sådanne meningsmålinger gjorde intet indtryk på arbejderbevægelsens ledere. Som en fremtrædende kvindelig socialdemokrat udtrykte det: "Opinionsyttringar biter inte på oss socialdemokrater" (Eskilstuna-Kuriren 19.12.1983).

Socialdemokraterne og det svenske erhvervsliv

I denne sammenhæng vil jeg gøre opmærksom på den meget vigtige side af det svenske politisk-økonomiske billede, som udgøres af den svenske storindustri og finansverdens vurderinger og holdninger. De har i meget vid udstrækning været præget af samarbejdsvillighed overfor de socialdemokratiske regeringer siden 1950'erne, hvor man i ledende erhvervslivskredse ikke længere mente, at det var nogen egentlige socialistiske ambitioner, socialdemokraterne og LO var besat af. Man havde også dannet sig den opfattelse, at socialdemokraterne førte en erhvervs- og industripolitik, der var særdeles gunstig for en koncentration af såvel de finansielle som de produktionsmæssige ressourcer i store enheder. At en sådan koncentration i færre enheder kunne være en fordel set fra et socialistisk synspunkt ved en eventuel statsovertagelse, skal man naturligvis ikke se bort fra – og det ville jo også være et meget taknemmeligt argument, som man ved given lejlighed kunne trække frem i den politiske propaganda: Se, hvilken økonomisk og følgelig også politisk magtkoncentration, vi finder hos kapitalisterne. Følgelig må vi skabe en stærkere stat som modvægt. Finansminister Ernst Wigforss var for øvrigt ikke uvidende om de fordele, en sådan koncentrationspolitik havde med hensyn til at gøre forhandlinger med erhvervslivet lettere: Jo færre, jo enklere, jo hurtigere – og med mindre risiko for alt for megen publicitet.

Sit mest markante udtryk får denne samarbejdsånd mellem erhvervsliv og en socialdemokratisk regering i den såkaldte Torsdagsklub og Harpsundmøderne. Det forum, der efterhånden skulle blive populært omtalt som Torsdagsklubben, kom til i efteråret 1948 på initiativ af den socialdemokratiske regering. Socialdemokraterne var ivrige efter at bortvejre den mistro fra erhvervslivets side, som de første efterkrigsårs "Skordetidsdebat" havde efterladt. Regeringen ville søge at komme til tals med modparten i form af det private erhvervslivs vigtigste organisationer – og naturligvis var lønmodtagernes organisationer også med. Torsdagsklubben er blevet karakteriseret som en slags klagemur for erhvervslivet og et instrument for detaljustyringer i den socialdemokratiske reguleringsøkonomi. Der var nok tale om en vis gensidig påvirkning. Men ingen hovedlinier i regeringspolitikken blev ændret.

Da dette forum ophørte, blev der truffet en overenskomst mellem regeringen og erhvervslivsrepræsentanter om, at man ved behov skulle genoptage meningsudvekslingerne. Og inden længe fandt regeringen et mødested for nye kontakter – Harpsund, statsministerens residens udenfor Stockholm. Allerede samme år afholdtes de første Harpsund-konferencer med erhvervslivet, og siden blev det til et møde hvert efterår.

Formelt set var det ikke organisationerne som sådanne, der blev indbudt. Statsministeren udstedte personlige indbydelser. Og erhvervslivet blev ikke blot repræsenteret ved sine ledende organisationsfolk, men også af cheferne for enkelte store foretagender, og disse sidstnævnte synspunkter siges ved mere end én lejlighed at have været dem, der har gjort mest indtryk på regeringen ved disse drøftelser. Harpsundsmøderne udsattes efterhånden for en hel del kritik. Der dannede sig den opfattelse, at der på Harpsund blev truffet overenskomster, som reelt, om end ikke formelt, blev bindende for regeringen med den følge, at rigsdagen blev stillet overfor et fuldbyrdet faktum. Ifølge den vel mest autoritative kender af denne side af svensk politik er dette helt fejlagtigt. Konferencerne har haft karakter af frie diskussioner og gensidig udveksling af informationer, som deltagerne har anvendt på en sådan måde, som de har fundet for godt, uden at have haft nogen opfattelse af at være bundne af, hvad de har sagt, til hinanden (Nils Erlanders "Intresseorganisationerne i dagens Sverige", 1966, p. 193). Folkepartilederen Berthil Ohlin døbte forteelsen med det ironiske navn "Harpsundsdemokratiet".

Efter midten af tresserne ophørte Harpsundsmøderne. Den vigtigste grund hertil var sikkert, at regeringen fandt kritikken besværlig – og det var en kritik, som ikke blot kom fra borgerlig side, men også fra radikale grupper indenfor Socialdemokratiet. I en vis udstrækning blev det i 1962 oprettede "Ekonomiska Planeringsrådet" en erstatning. Man kan nok generelt sige, at i løbet af 1960'erne blev den socialdemokratiske regerings magtstilling overfor erhvervslivets organisationer stærkere. Socialdemokraterne havde en række sejrige valg 1958, 1960 og 1962. Og den politiske opposition blev mere splittet end tidligere og dermed svækket i sin modstandskraft. Regeringen havde ikke længere samme behov for at mødes med det private erhvervsliv og søge at overtale det til at gå frivilligt med på de socialdemokratiske udspil.

De svenske erhvervsledere og forholdet til staten

Tilbage står at sige om dette samspil mellem regering, erhvervsliv og arbejdsmarked – udenfor rigsdagens og de politiske partiers eller rettere oppositionspartiers rammer – at det utvivlsomt blev hjulpet af det forarbejde, der gjordes indenfor erhvervslivet af nogle af dets fremtrædende – yngre – repræsentanter. Som illustration til dette vil jeg særligt nævne den organisation, "Studieförbundet Näringsliv och Samhälle", som blev dannet i 1948 med det sigte at forbedre det saglige grundlag, udfra hvilket det private erhvervsliv skulle argumentere mod den socialdemokratiske regering. Disse initiativtagere mente, at den måde, hvorpå der var blevet argumenteret mod den socialdemokratiske regerings planøkonomiske tankegange ofte havde ladet meget tilbage at ønske.

To af stifterne af dette studieförbund, Tore Browaldt, blandt andet en tid direktør i den svenske arbejdsgiverforbund og senere chefdirektør for den største svenske bank, Handelsbanken, og Axel Iveroth, som snart skulle blive administrerende direktør for det svenske industriförbund, sammenlutningen af de større industriforetagender, var særdeles aktive og velartikulerede. Tore Browaldt gav i flere skrifter udtryk for den opfattelse, at udviklingen henimod store enheder, den moderne adskillelse ejendomsret og virksomhedslederfunktion, samt den kollektive lederskabsstil havde ført langt bort fra den virkelighed, i hvilken det nittende århundredes økonomiske liberalisme var blevet formet. En ny type af

virksomhedsledere var kommet frem. De rekrutteredes i stadig større udstrækning fra statsforvaltningen og organisationerne. Browaldt fremhævede, at forskydningerne i den økonomiske politiks målsætning havde skabt en helt ny situation ganske forskellig fra attenhundredtals-liberalismens uregulerede system. Og, ville han stærkt understrege, udvidelsen af det offentliges indflydelse på erhvervslivet var en irreversibel proces – ja, man måtte til og med forvente en fortsat økonomisk statsekspansion. Som en sammenfatning af sin analyse opfordrede Browaldt virksomhedernes ledere til fordomsfrit at omprøve deres rolle i en foranderlig verden. Det var vigtigt, at erhvervslivets folk nu kom med mere realistiske indlæg i debatten om grænsedragningen mellem det almene og offentlige på den ene side og det private på den anden ("Näringsliv och Samhälle" I, 1953).

Axel Iveroth kritiserede for sin del den manglende politiske indsigt og ringe deltagelse i samfundsdebatten fra virksomhedernes side. Hvad indeholdt for eksempel deres økonomiske opfattelse egentlig udover kravene om størst mulig frihed for virksomheden og fri konkurrence? Iveroth ville gøre gældende, at det ikke kunne blive et frihedsbegreb i gammel-dags liberal ånd. For det gjaldt om at knytte virksomheden sammen med samfundet. Hvis man i højere grad tænkte i sådanne baner, hvor man så virksomheden lige så meget som en livsform som en produktionsform og en arbejdsform, altså et videre virksomhedsbegreb, så kunne man komme ud af den gensidige mistænksomhed, der rådede mellem erhvervslivets og statsmagtens repræsentanter – og som blev grundlagt allerede på den enkelte bedrifts niveau i modsætning mellem arbejderne og virksomhedsledelsen/kapitalen ("Näringsliv och Samhälle" II, 1956).

Og Tore Browaldt spidsede disse tankegange til ved i et senere indlæg at vende sig skarpt imod, at de borgerlige og socialdemokraterne – på trods af de store forandringer, som havde fundet sted i samfundet – bekæmpede hinanden med argumenter, der var hentet fra 1800-tallets ideologier, fra liberalismen og socialismen teorier, hvis enkle trosforestillinger var blegnet med tiden, og som var blevet modbevist utallige gange. Og Browaldt efterlyste en "erhvervslivets ideologi" – som han dog ikke selv nærmere specificerede ("Ideologi for Näringslivet", 1958).

Tyve år senere glimrede sådanne tankegange ved deres fravær blandt ledende erhvervskredse. Liberalismen var igen sat i højsædet. Sammen med og ansporet af Moderaterne – som i løbet af halvfjerdsenerne mere og mere havde ført sig frem som et liberalt snarere end som et konservativt parti – gik man til modangreb.

Dette skal jeg tage op i en følgende artikel.

Frihedens tænkere (3)

AYN RAND OG KAPITALISMENS FILOSOF

Af stud. mag. Bo Dragsdahl

I vinteren 1926 stod en ung pige på en anløbsbro ved Hudson-floden og betragtede New Yorks skyskrabere. Det var Ayn Rand. Hun var 21 år og netop sluppet ud fra Sovjetrusland. Hun ville være forfatter, men på det tidspunkt kunne hun kun lige ernære sig ved forskellige jobs, medens hun lærte sig sit nye sprog og øvede sig i at skrive. Hun arbejdede som tekstforfatter i Hollywood, og her skrev hun sin første roman „We the living“, om forholdet mellem individet og den totalitære stat. Ved udgivelsen i 1936 blev den ikke nogen stor succes i USA, bl.a. fandt anmelderne den for anti-sovjetisk. Hun nåede ikke noget stort publikum, før „The Fountainhead“ udkom i 1943.

Denne roman handler om en ung arkitekt, der kæmper imod konventionel og uselvstændig tænkning, „andenhåndsmentalitet“. Den er en lovprisning af individualismen, og formålet var at beskrive den fuldkomne individualist, det „ideale“ menneske. Kritikerne kunne ikke lide romanen, og i begyndelsen solgte den langsomt. Men tilsyneladende anbefalede læserne den til venner og bekendte, for efter et stykke tid steg salget drastisk. Til dato har den solgt over 5 mio. eksemplarer.

Denne bog var imidlertid - ifølge Rands eget udsagn - kun et forspil til hendes største roman - „Atlas Shrugged“ - der udkom i 1957. „Atlas Shrugged“ handler om intellektets rolle i menneskenes liv. Den beskriver en Verden få årtier ude i fremtiden, hvor alle tænkere og skabere forsvinder på mystisk vis, hvorfor det sker og hvilke konsekvenser det får. Romanen kombinerer storladent drama med præsentationen af et helt nyt verdenssyn, og den kulminerer i en 50 sider lang tale, hvor Ayn Rand fremlægger sin filosofi, Objektivismen. Hermed udfordrede hun 2500 års etiske og kulturelle traditioner.

Det var karakteristisk for Rands metode aldrig at tage noget for givet. Historien fortæller, at hun en gang spurgte en filosof, hvor hans filosofi begyndte. „Der, hvor den forrige generation slap“ svarede han. Denne måde at angribe filosofiske problemer var Ayn Rand fuldstændig fremmed.

Hun udpegede de aksiomer - selvindlysende sandheder - hendes filosofi hviler på, forklarede hvorfor de var selvindlysende, og hvorfor de ikke kunne være anderledes. Derudfra var filosofien systematisk opbygget, så alle hendes konklusioner hvilede på et solidt fundament, hvor hun selv kunne fremdrage og forsvare hvert punkt undervejs.

I Ayn Rands udgave er filosofien en videnskab - den videnskab, der „studerer den fundamentale beskaffenhed af tilværelsen, af mennesket, og af menneskets forhold til tilværelsen“ - på linie med de specielle videnskaber, der blot behandler isolerede aspekter af tilværelsen. Af filosofien krævede hun en lige så streng tilknytning til virkeligheden, som man normalt tilskriver naturvidenskaberne. Dette medførte for eksempel, at hun som den første i historien kunne fremføre en rationel moral - en bedrift, som mange filosoffer har hævdet var umulig.

Ayn Rand tog filosofien som er grundliggende erkendelse af virkeligheden og anerkendte kun een eneste autoritet i erkendelsesspørgsmål; virkeligheden selv.

Metafysikken

Objektivistisk metafysik er et hundrede procent et udtryk for den synsvinkel, Ayn Rand kalder „the primacy of existence“, tilværelsens forrang. Det skal forstås sådan, at tilværelsen har forrang over bevidstheden - med andre ord, at virkeligheden er uafhængig af, hvad der foregår i nogen bevidsthed.

Det første aksiom lyder „Existence exists“, tilværelsen er til. Dette er en komprimeret anerkendelse af, at der findes en objektiv, absolut virkelighed, som er upåvirkelig af menneskers håb, bønner, følelser og tanker.

Objektivismen noterer altså som selvindlysende, at der eksisterer noget (som vi herefter kalder tilværelsen), og - som en naturlig følge - at man har en bevidsthed, hvormed man registrerer dette. Men hvad vil det sige at eksistere? Det er indlysende, at alt hvad der eksisterer er noget helt bestemt. Symbolsk udtrykt: A er A. Rand besvarer selv spørgsmålet; at eksistere er at have en identitet. Bemærk den usædvanlige formulering. Hun siger ikke, at det at en ting eksisterer medfører, at den har en række egenskaber, heriblandt tilfældigvis identitet. Hun siger „at eksistere er at have en identitet“. „Existence is identity“. Dette danner grundlaget for den objektivistiske epistemologi (erkendelsesteori) ved at definere en bevidstheds primære opgave, „consciousness is identification“. Det vigtigste mål for en bevidsthed er at anerkende virkeligheden objektivt.

Som kontrast til Objektivismens standpunkt står næsten samtlige andre tankesystemer, der alle i større eller mindre grad er inficerede af „primacy of consciousness“-synsvinkelen - det vil sige, at de fremfører, at en eller anden bevidsthed er i stand til at lave om på virkeligheden efter behag. Den mest utilslørede form findes i alle religioner, der påstår, at en gud - „The Big Consciousness“ - har skabt virkeligheden, og som indimellem „reviderer“ denne ved hjælp af „mirakler“. En anden form er subjektivismen, der bygger på, at min verden er noget helt specielt, og i hvert fald noget andet end din. En tredje form repræsenteres af mange videnskabsmand, der i dag hævder, at vi skaber vores egen opfattelse af verden ud fra vores sprog og vore forestillinger - at Verden ser ud, som vi vil have den til. Dette synspunkt kan kaldes „kollektiv subjektivismen“.

Eksemplerne skulle gerne antyde, hvorfor metafysik er så vigtigt et emne. Metafysik er studiet af universets fundamentale natur - et studium af, hvilken slags verden, mennesket lever i. Emnet danner både udgangspunkt for videnskabelig erkendelse og grundlag for den enkeltes verdensopfattelse. De religiøse, der lever i evig frygt for „The Big Consciousness“, subjektivistene, der lever i evig frustration over, at al ting ikke går, som han vil have det, og videnskabsmæn-

dene, der blinder sig selv og udraderer deres videnskab, er alle eksempler på mennesker, der betaler prisen for den forkerte metafysik.

Epistemologien

Epistemologien (erkendelsesteorien) fastlægger teorien om og reglerne for korrekt tænke. Størstedelen af dette emne er studiet af, hvordan mennesket opnår viden. Emnet hører til den sværeste og mest omfattende teori indenfor filosofien, og jeg vil derfor nøjes med at antyde Objektivismens stilling.

Kernen i menneskets form for erkendelse er integration, samordning af mange enkeltdele til en helhed. Dette bygger på det fænomen, som Objektivister kalder „crow epistemology“ - „krage-epistemologi“. Fænomenet er opkaldt efter et eksperiment, der afslører, at krager kun er i stand til at skelne cirka tre enheder fra hinanden. - alt derover opfattes som „mange“. Mennesket kan opfatte 6-7 enheder uden at tælle, ordne eller integrere. Krage-epistemologien når ikke videre end de begrænsninger, der findes i en sanseopfattelse, der ikke er behandlet abstrakt i hjernen.

Mennesket er i stand til direkte at opfatte et tre, for eksempel. Men uden en mental fordøjelse vil 12 træer være en forvirrende mængde af adskilte objekter. Træerne er forskellige, og krage-epistemologien vil ikke se nogen forbindelse

mellem dem. Mennesket løser problemet ved at danne begrebet „træ“, der er en mental integration af utallige træer. Et ubegrænset antal objekter erstattes nu af en eneste mental enhed, uden begrænsninger i

tid og sted. Simple begreber som „træer“, „buske“ og så videre kan integreres til et nyt begreb som for eksempel „skov“, og herudfra kan dannes nye begreber på stadigt højere abstraktionsniveau, såsom „landskab“ og „natur“.

Det er evnen til mental integration, der gør menneskets viden så umådeligt vidtrækkende. Teorien om begrebsdannelse er imidlertid den mest omdiskuterede teori indenfor filosofien, for dele af menneskets viden står og falder med spørgsmålet: Er menneskets erkendelse i overensstemmelse med virkeligheden? Ayn Rand har skrevet en hel bog om begrebsdannelsen, „An Introduction to Objectivist Epistemology“, som jeg vil anbefale den interesserede læser.

Men menneskets erkendelsesform medfører et stort ansvar. Hvor de rene sanseindtryk er umiddelbare, automatiske og uundgåelige, kræver begrebsdannelsen mental aktivitet. Den er hverken automatisk eller ufejlbarlig. Bevidsthed i den menneskelige form kræver arbejde, og kun individet selv kan vælge at påtage sig dette arbejde. Derfor siger Objektivismen, at mennesket er et væsen med „volitional consciousness“, en viljebestemt bevidsthed.

Det er indlysende, at alle videnskaber må baseres på en korrekt epistemologi. Men alle mennesker har brug for en vis forståelse af deres eget sind. Som en illustration af, hvad misforståelser på dette område kan gøre, kan man iagttage, hvor stor forvirring, der hersker omkring fænomenet følelser.

Med mellemrum dukker der film op i biograferne af en særlig slags, der uafvendeligt leder frem til det filosofiske højdepunkt, der består i, at en af hovedpersonerne råder en anden: „Trust your feelings!“. Dette er et udtryk for en almindelig udbredt „folke-epistemologi“, ifølge hvilken et menneskes følelser kan give det viden om, hvordan det skal handle. Opfattelsen bygger på en misforståelse af, hvad følelser er. Objektivismen fremhæver, at en persons følelser er automatiske reaktioner på de ting, han ser og oplever. Disse reaktioner

opstår ikke ud af det blå, de fremkommer som resultat af hans opfattelse af Verden, hans indstilling til livet og så videre - med andre ord, tanker han tidligere har accepteret som sande, som er blevet lagret i hans „underbevidsthed“. Som en objektivist har udtrykt det „Dine følelser er resultatet af gammel tænkning“.

Når man holder sig dette for øje, vil man ikke blive fristet til at lade sine følelser bestemme for sig, og man vil forstå, hvorfor det omvendt ikke er nødvendigt at undertrykke sine følelser for at være fuldstændig rationel.

På basis af denne metafysik og epistemologi byggede Ayn Rand sin distinkte etik.

Etikken

En etik er et sæt af værdier, der skal vejlede menneskets valg og handlinger.

Objektivistisk etik er et mønstereksempel på Ayn Rands metode. Hun starter ikke med at iagttage, at folk lever efter forskellige værdisæt, for så at komme med sin uforbeholdne mening om, hvilke værdier man bør følge. Hun starter med at spørge: Hvad er værdier? Har mennesket brug for dem - og hvorfor?

En værdi er det, man handler for at opnå og/eller bevare. Værdier fungerer altså som mål for handling. Dyr har en automatisk viden om, hvilke ting i naturen, der er påkrævede for deres overlevelse - det er denne viden, der kaldes „instinkter“. Mennesket har ingen automatisk viden, ingen instinkter - end ikke et „overlevelsesinstinkt“, der fortæller det, hvordan det skal overleve. De ting mennesket behøver, såsom føde, bolig, værktøj, medicin findes ikke i naturen. De skal opdages og frembringes af mennesket selv. Mennesket skal selv vælge de handlinger, det vil udføre, og konstant foreligge muligheden for fejl, hvor det kan komme til at handle for sin ødelæggelse. Så hvilke mål skal mennesket følge? Hvad kræver dets overlevelse? Det er netop det, mennesket behøver etik og værdier til.

Ifølge objektivismen er formålet med etik at vejlede menneskets handlinger, så det kan handle for sin egen overlevelse. I en rationel etik må målestokken for moralsk værd derfor være menneskets liv: Det, der er for menneskets liv som menneske, er det gode. Det, der er imod, er det onde. Mennesket overlever ved hjælp af sin hjerne, ved sin evne til rationel tænkning. Den største dyd i Objektivismen er derfor rationalitet. Menneskets liv kan siges at være den endelige værdi - alle andre værdier er blot midler til at fremme dette mål, medens menneskets liv er et mål i sig selv og ikke et middel til noget højere mål. På samme måde er hvert menneskeliv et mål i sig selv, og ikke et middel til andre menneskers mål.

Hvert menneske handler derfor kun moralsk, når dets handlinger bevarer, fremmer og fuldbyrder dets eget liv. Således er Objektivismen forkæmper for en „rationel egoisme“.

Det er vigtigt her at holde sig for øje, at menneskets overlevelse som menneske, som rationelt væsen, stiller ganske bestemte krav - bl.a. at man beregner de langsigtede konsekvenser af sine handlinger. Alt hvad jeg pludselig får lyst til, er ikke nødvendigvis i min egen rationelle egeninteresse.

Jeg har tidligere antydnet, hvor stor betydning en rationel opfattelse af metafysik og epistemologi kan have for den enkeltes liv. Det er helt indlysende, hvad en rationel etik kan betyde.

„Der er to traditionelle opfattelser af moral. Den ældste går ud på, at Gud kræver, at mennesket er moralsk. Den nyere

går ud på, at moralen er et sæt af samfundsskabte normer. I begge tilfælde ses moralen som noget, der bliver påtvunget Individet, hvor det mest „individualistiske“ ville være at bryde den.

I Objektivismens udgave er moral nødvendig for at overleve som menneske, og en af de mest selviske egenskaber, man kan have, er en ubrudt moralsk integritet.

Politikken

Objektivistisk politik bygger direkte på Objektivistisk etik. Overgangen fra etik til politik, udgøres af begrebet rettigheder, der har til formål at bevare individets moral i en social sammenhæng. Udgangspunktet er, at intet menneskes liv er et middel til noget andet menneskes mål. Hvert menneske har ret til sit eget liv. Enhver ret er imidlertid en ret til handling. At have ret til sit eget liv betyder at have ret til at foretage de handlinger, man selv dømmer nødvendige for at bevare, fremme og fuldbyrde sit liv. Heraf følger direkte retten til frihed. Retten til ejendom er også en logisk konsekvens af retten til liv og frihed - begge dele ville være meningsløse, hvis man ikke havde ret til at disponere over resultaterne af sine handlinger.

Det eneste, der kan krænke et menneskes rettigheder, er i sidste ende brugen af fysisk magt, eller indirekte fysisk magt, for eksempel bedrageri. For at mennesker kan leve i et samfund, må brugen af fysisk magt være udelukket fra menneskelige forhold. Dette er Statens opgave.

I et civiliseret samfund har Staten eneret på brugen af fysisk magt - den må kun anvendes i gengældelse, og kun mod dem, der påbegynder dens brug. Dette er opskriften på et frit samfund, hvor alle mennesker uhindret kan arbejde frem mod deres egne mål, og hvor Staten er borgernes tjener - en politibetjent, der kun må forhindre folk i at anvende tvang imod hinanden.

Og dette er kernen i Objektivismens forsvar for laissez-faire kapitalismen; kapitalismen er det eneste moralske politiske system, fordi det er det eneste system, der er i overensstemmelse med menneskets liv som menneske, fordi det er det eneste system, der er baseret på individets rettigheder.

Der er ingen selvmodsigelse i at være fortalere for et frit samfund og samtidig ønske en statsmagt til at beskytte borgerne mod hinanden. Det, der kan volde problemer er, hvordan Staten skal finansieres i et frit samfund - hvis den indriver skatter er kimen til ufrihed nemlig lagt. Ayn Rand har selv givet nogle forslag i artikelen „Government financing in a free society“, Jeg vil henvise den interesserede dertil. Men det væsentlige er, at finansieringen af Staten er frivillig, ikke tvungen.

Det vil fremgå af denne fremstilling, at Objektivismen ikke er et politisk system. Det vigtigste mål for Objektivister er at bringe fornuften ind i menneskenes liv - det politiske liv vil andres som konsekvens. „Jeg er ikke i første række fortalere for kapitalisme, men for egoisme - og jeg er ikke i første række fortalere for egoisme, men for fornuft“, skrev Ayn Rand. Hendes særlige indstilling var, at filosofi er en praktisk fornødenhed. Formålet med filosofi er at give mennesket en modsigelsesfri forståelse af virkeligheden. En del af hendes mission var at anbringe filosofien der, hvor den hører hjemme: I menneskenes liv.

Hendes uformelle navn til Objektivismen var : „En filosofi til at leve på Jorden efter“.

Kommentar til Ayn Rands politiske filosofi

STATSTEORI OG OBJEKTIVISME

Afstud. adm. pol., journalist Peter Kurrild-Klitgaard

Omstående har „Tidsskriftet Libertas“ bragt en interessant og læsværdig fremstilling af Ayn Rands filosofi, objektivismen. Det er mig bekendt den første danske ikke-skønlitterære fremstilling af Rands filosofi, og det fortjener Bo Dragsdahl ros for at have gjort. Ikke desto mindre føler jeg, at jeg må kommentere artiklen, eller rettere Ayn Rands holdninger som de er præsenteret, på i hvert fald ét punkt.

Jeg nærer personlig selv stor respekt for Ayn Rand og hendes arbejder, såvel hendes skønlitterære, som når det gælder hendes indsats på det epistemologiske, metafysiske og metodologiske plan, hvor jeg er helt enig med objektivismen. Ingen (anden) liberalistisk/ny-liberal/libertariansk filosof kan i grundighed og strukturering på dette område måle sig med Rand. I denne forbindelse vil jeg hellere end gerne bruge begrebet „objektivist“ om mig selv, og jeg mener også, at der findes en objektiv(istisk) moralfilosofi. Men når det derimod kommer til store dele af Rands æstetik, og dele af hendes etik og politiske filosofi, er jeg afgrundsdybt uenig. Og her finder jeg, at det er Rand, og ikke jeg selv og mange andre ny-liberale/libertarianere, der fejlagtigt drager irrationelle, inkonsekvente og dybt subjektive konklusioner udfra et ellers godt grundlag.

I en fremtidig artikel vil jeg forhåbentlig få mulighed for at uddybe dette synspunkt og præsentere mit eget - og andres - alternative deduktioner fra Rands fremragende grundlag, således at min kritik ikke bare står hen som uden substans. I denne artikel vil jeg derimod primært beskæftige mig med den statsopfattelse, som Ayn Rand i essayssene „The Nature of Government“ og „Government Financing in a Free Society“ (1), og Bo Dragsdahl i hans omstående artikel giver udtryk for. (For en ordens skyld skal jeg dog pointere, at min kritik går på Rands skrifter, ikke på Bo Dragsdahls artikel - den „provokerede“ blot kritikken).

Det er som sagt ikke min mening med denne artikel at forsøge at føre et positivt bevis for en given samfundsoptfattelse, eller at skitsere hvorledes jeg mener, at samfundets organisationer og institutioner bør indrettes. Mit formål er at forsøge at påpege, at Rand bygger sin statsteori på absurde begreber, og at hendes statsopfatte får hendes politiske filosofi til at kollidere med hendes fundamentale videnskabsteoretiske og etiske forudsætninger, at hun ikke er i stand til at levere en konsistent bevisførelse for sin statsopfattelse.

De videnskabsteoretiske forudsætninger

I et nummer af Rands newsletter „The Objectivist Newsletter“ beskrev Rands daværende „kronprins“ Nathaniel Branden, hvad der måtte være grundlaget for et udsagn

„Rational demonstration, an appeal to facts, is necessary to support even the claim that a thing is possible. It is a breach of logic to assert that that which has not been proved to be impossible is, therefore, possible

... When a person makes an assertion for which no rational grounds are given, his statement is - epistemologically - without cognitive content. It is as though nothing had been said“ (2)

En anden, i hvert fald daværende, objektivist, Roy A. Childs har relateret dette udsagn netop til værdien af et forsvar for staten:

... the burden of proof is always on the proponent of any position. If a man makes a claim about the existence of something, then it is up to him to make out his case. This is true for any hypothesis, whether scientific or moral. If I disagree with him, then my intellectual opposition to his position will take form of refuting his evidence. (...) the burden of proof is always on the advocate of a State.“ (3)

En anden, også i det mindste tidligere objektivist (der dog stadig deler Rands Aristotelisk-Thomistiske videnskabsteori), Murray R. Rothbard, har kort opsummeret to kriterier, som et etisk udsagn, minimum bør opfylde for at være meningsfyldt, rationelt „If an ethical goal can be shown to be self-contradictory, and conceptually impossible of fulfillment, then the goal is clearly an absurd one...“ (4)

Med andre ord må det - på objektivismens egne præmisser, formoder jeg - være Ayn Rand selv, der positivt og konsistent skal udlede Statens eksistensberettigelse og retfærdiggøre denne rationelt og ikke-selvmodsigende. Og hvorledes forsøger hun så det?

Menneskets rettigheder

Ud fra Rands/objektivismens grundlæggende etiske principper, der i vidt omfang - om end ikke helt - ligger tæt på de klassiske naturrettslige, er enhver krænkelse af menneskets absolutte rettigheder følgelig absolut uacceptable. Anvendelse af voldelig magt eller truslen herom er en irrationelle form for interpersonelle relationer, der strider imod menneskets natur, og derfor betingelsesløst må forkastes

„If men are to live together in a peaceful, productive, rational society and deal with one another to mutual benefit, they must accept the basic social principle: The principle of individual rights. To recognize individual rights means to recognize and accept the conditions required by man's nature for his proper survival. Man's rights can be violated only by the use of physical force. It is only by means of physical force that one man can deprive another of his life, or enslave him, or rob him, or prevent him from pursuing his own goals, or compel him to act against his own rational judgement“.

Det står urokkeligt fast, ifølge Rand, at vold aldrig må anvendes vilkårligt mod uskyldige - kun i direkte selvforsvar, nødværge, hvor det er den eneste mulighed for at undgå, at ens egne rettigheder krænkes.

Det retfærdige samfund

Herudfra slutter Rand, at kun et samfund, der ikke bare i

udstrakt grad, men i fuldstændig grad respekterer disse rettigheder, er moralsk acceptabelt. Videre slutter hun, at forsvar imod rettighedskrænkelser ikke blot er moralsk forsvarligt, men

„All the reasons which make the initiation of physical force an evil, make the retaliatory force a moral imperative. If same „pacifist“ society renounced the retaliatory use of force, it would be left helplessly at the mercy of the first thug, who decide to be immoral. Such a society would achieve the opposite of its intention: Instead of abolishing evil, it would encourage and reward it.“ (5)

Rands videre konklusion er, at hvis samfundet ikke påtog sig nogen organiseret beskyttelse af dets borgere, ville resultatet blive noget, der minder om Thomas Hobbes's „state of nature“; alles hæmningsløse krig imod alle. (6)

The use of physical force - even its retaliatory use - cannot be left at the discretion of individual citizens (...), the use of force against one man cannot be left to the arbitrary decision of another. (7)

Rand mener, at et retfærdigt, et moralsk forsvarligt, samfund vil forudsætte brugen af magtanvendelse udelukkende som forsvar imod og straf af forbrydere - rettighedskrænker - og at dette videre kræver „objektive“ regler, love og straffe baseret på individernes absolutte rettigheder. Herfra går hun så til at konkludere, at lige præcis dette er statens opgave i et retfærdigt samfund. Individet må afgive sin legitime brug af magt (forsvar) til Staten - „he must accept the separation of force and whim (any whim, including his own)“.

Den frivilligt finansierede stat

Dette er en ganske kort opsummering af Rands forsvar for et legalt magt-monopol, som beskrevet i „The Nature of Government“. Som den dygtige og konsekvente filosof, Rand var, var hun dog ikke uopmærksom på de etiske og praktiske problemer „hendes Stat“ ville give hendes egen filosofi; eftersom enhver anvendelse af magt jævnfør hendes etiske grundlag er absolut moralsk forkasteligt, vil en sådan stat jo ikke kunne finansieres ved hjælp af skat, der jo nødvendigvis i sagens natur må være tvangsindrevne. Og endvidere må hendes stat ikke anvende voldelig magt eller truslen herom i andre tilfælde, end i direkte forsvar for rettigheder. Et forsøg på at løse dette dilemma findes i essayet „Government Financing in a Free Society“.

„In a fully free society, taxation - or, to be exact, payment for governmental services - would be voluntary. Since the proper services of a government - the police, the armed forces, the law courts - are demonstrably needed by individual citizens and affect their interests directly, the citizens would (and should) be willing to pay for such services, as they pay for insurance. (8)

Blandt de måder man kunne finansiere en sådan „stat“ på foreslår Rand for eksempel lotterier og andre frivillige bidrag, mens

borgerne konstitutionelt skulle sikres mod enhver form for tvangsindrevne bidrag.

(Jeg skal for anstændighedens skyld påpege, at Rands to essays også indeholde behandling af en lang række andre emner, såsom retsprincipper, kontraktprincipper, eksternalitetsproblemer ved beskyttelse m.m. Eventuelt interesserede henvises til de to original-tekster.)

Umiddelbart må Rands statsteori synes ikke bare tilta-

lende, men også mulig og i fuld overensstemmelse med hendes egne principper. Imidlertid finder jeg argumenterne uholdbare, og - som nævnt tidligere - hvilende på meningsløse definitioner og inkonsistente slutninger, der tilsammen invaliderer Rands statsteori. I det følgende skal jeg, efter nogle indledende betragtninger, forsøge at bevise min påstand.

Statsdefinition

Indenfor den „tradition“, der kaldes „ny-liberalismen“ eller „libertarianismen“, og som

jeg mener, at Rand, desuagtet hun ikke selv ønskede det, var en del af, findes der traditionelt kun en definition og - i store træk - fire opfattelser/vurderinger af statens funktioner.

Max Webers definition på en stat, som Rand må siges at tilslutte sig, omend hun mig bekendt aldrig har gjort dette på skrift, er som bekendt, at staten er en social institution, der for at kunne anses for at være en stat skal opfylde minimum et centralt krav

Den pågældende sociale institution, staten, er en politisk organisation, der indenfor et givent geografisk område besidder et legalt og eksklusivt monopol på anvendelsen af magt. Det vil sige, at der ikke blot er en „markeds-dominans“ indenfor området, men at der decideret ikke må være nogen „konkurrence“. Det kan naturligvis ikke udelukkes, at andre indenfor den pågældende stat anvender magt, men kun Staten kan legalt anvende magt, hvilket blandt andet inkluderer at straffe andre, der anvender magt (9).

Omend det ikke indgår som en nødvendighed i Webers definition på en stat, må det endvidere siges, at beskatning (her forstået som ikke-frivilligt betalte bidrag) historisk er et centralt karakteristika for hvilken som helst statsmagt. Som jeg skal forsøge at påvise senere, mener jeg endvidere, at det også er en logisk nødvendighed for Staten, at den, for at opretholde dens legale magt-monopol, helt eller delvist anvender beskatning, som finansieringskilde.

Opfylder den pågældende institution ikke kravet om at besidde et legalt og eksklusivt monopol på anvendelsen af magt, er der simpelthen ikke tale om en „stat“ men om en anden form for social institution. Dette er ikke nødvendigvis den „endegyldige“ eller „objektive“ statsdefinition, men det er i almindelighed den definition, der anvendes, og som Rand selv, implicit, synes at tilslutte sig. Det ville derfor være meningsløst, at anvende ordet i nogen anden betydning.

Rand siger endvidere selv, at hun ikke kan give svar på, hvordan hendes Stat nøjagtig vil se ud - hun beskæftiger sig med de etiske spilleregler og ikke selve udformningen. I denne forbindelse kan det være på sin plads at se, hvorledes hun placerer sig i forhold til andre tænkere i den ny-liberale/libertarianske tradition. De statsopfattelser, der har kendetegnet den nyere liberalistiske/libertarianske debat kan groft inddeles i fire hovedgrupper, som jeg i korthed vil forsøge at beskrive i det følgende.

Den non-monopolistiske

Denne teori har to hovedretninger - den naturrettslige, etisk funderede, og den konsekventalistiske, økonomiske funderede. Begge varianter forkaster principielt Staten som social institution og kaldes begge i flæng for „anarcho-libertarianisme“, „anarcho-kapitalisme“, „individualistisk anarkisme“ etc. etc. Forkastelsen sker dog ud fra to forskellige motiver. Den naturrettslige forkaster Staten, fordi den af prin-

cip, ved sin blotte eksistens, nødvendigvis må krænke individets grundlæggende ejendomsret til sig selv, sin egen krop og øvrige ejendom, der anses for at være objektive og absolut ukrænkkelige menneske-/frihedsrettigheder. Den konsekventalistiske forkaster Staten som social institution ud fra en „økonomisk“ analyse, ud fra hvilken det - private - frie

marked til enhver tid vil kunne frembringe sociale institutioner, der i effektivitet (forstået i en bred forstand) er Staten langt overlegne. Førstnævnte opfattelse repræsenteres for eksempel ved den amerikanske filosof Lysander Spooner (10), den sidstnævnte af den amerikanske økonom David Friedman (11), og begge teorier af den amerikanske naturretsfilosof og „østrigske“ økonom (12) Murray N. Rothbard. Ingen af disse kan acceptere eksistensen af noget legalt magt-monopol og -følgelig - heller ingen beskatning. Her løses opgaverne, også beskyttelse, udelukkende af private institutioner (13).

Den ultra-minarkistiske

Denne variant, som igen har flere undervarianter, findes blandt andet beskrevet hos den engelske 1800-tals filosof Auberon Herbert (14), en elev af Herbert Spencer (han brugte dog begrebet den „voluntaryistiske“ - frivillige - stat), og de to nutidende amerikanske filosoffer John Hospers (15), der er elev af Rand, og Robert Nozick (16). Sidstnævnte er dog ikke „tilhænger“ af denne „stats“-institution, men definerer den blot, og anvender den som en del af sin øvrige teori (se nedenfor).

Kendetegnende for den opfattelse er - i meget grove træk -, at der indenfor et givent geografisk område findes en legalt magtmonopol (i Nozicks terminologi „Dominating Protection Agency“) og et ejendoms-/frihedsbeskyttende sæt af regler/love. Denne institution finansieres dog ikke ved hjælp af skatter men udelukkende ved hjælp af frivillige bidrag/betaling for beskyttelse. Mellem de enkelte repræsentanter for denne opfattelse, er der en vis „intern“ uenighed om, hvorvidt private egentlig kan engagere sig i beskyttelsesopgaver, og dermed, indenfor

„statens“ love, konkurrere med staten selv, samt hvorvidt det kun er betalerne, eller alle borgerne, der har krav på beskyttelse. Alle tre filosoffer har som udgangspunkt mere eller mindre den samme etiske naturrets-filosofi som Spooner og Rothbard, men mener dog ikke, at det private markeds konkurrerende institutioner i en non-monopolistisk samfundsform vil kunne yde den nødvendige beskyttelse af menneskets rettigheder, som en ultra-minimal stat vil kunne.

Den minarkistiske

Denne variant, der har rødder langt tilbage i den politiske filosofis historie, finder sit mest kvalificerede forsvar hos førstnævnte Robert Nozick. Nozicks udgangspunkt er som de øvrige førstnævnte filosoffer, at mennesket har ukrænkkelige rettigheder, som ingen - ikke engang Staten - har ret til at krænke. Imidlertid mener Nozick at kunne påvise, at der ud af et non-monopolistisk samfund med frivillige markeds-institutioner langsomt vil vokse først en ultra-minimal „stat“ og dernæst en minimums-stat. Og her ønsker Nozick så, at udviklingen skal stoppe. Den nyskabte stat må ikke påtage sig andre opgaver end militær, politi og domstole. Gør den det vil den krænke menneskets rettigheder, og ikke længere være en institution skabt af markedets „usynlige hånd“, og derfor illegitim. (17)

Den konsekventalistiske/utilitaristiske Denne statsopfattelse rummer i virkeligheden et utal af varianter og er blandt andet derfor vanskelig at beskrive præcist og kortfat-

tet. Blandt de mange forskellige historiske rødder kan blandt andet nævnes Thomas Hobbes, John Locke, David Hume, Adam Smith, Jeremy Bentham, John Stuart Mill og mange andre. Blandt fremtrædende ny-liberale repræsentanter fra dette århundrede kan nævnes de to „østrigske“ økonomer Ludwig von Mises og F.A. von Hayek, samt James Buchanan (de to sidstnævnte Nobelpristagere i økonomi i henholdsvis 1974 og 1986). Opfattelsen bygger i vidt omfang på den utilitaristiske teori om „social-kontrakten“, hvor samfundets individer og samfundet som sådan får den største nytte af at gå sammen og danne en stat til at varetage de opgaver, som markedsøkonomien ikke leverer, men som man alligevel anser for nødvendige. Det drejer sig typisk om militær, politi, domstole, veje, (det klassiske:) fyrtårne og andre „eksternaliteter“. Teorien har som sagt mange varianter, men disse har flere kendetegn, blandt andet en grundlæggende subjektivistisk indstilling til begrebet „værdier“ (og

dermed en forkastelse af naturretsfilosofien) og en tilsvarende stor vægt på den spontane udvikling af regler og institutioner.

Statsbegrebet

Ud fra disse definitioner at dømme, må Rand umiddelbart siges at tilhøre den ultra-minarkistiske statsopfattelse. Imidlertid må der indledningsvis stilles spørgsmålstegn ved, hvorvidt den institution Rand hævder at være fortaler for, overhovedet er kvalificeret til at være en stat. Hendes institution er ikke-skatteopkrævende og hævdes ikke at være baseret på aggressiv anvendelse af magt. Det er imidlertid en egenskab, alle andre stater til enhver tid har haft. Det er ikke sig selv et argument mod en sådan anvendelse af begrebet stat, da dette primært må være baseret på en definition og ikke historiske eksempler. Imidlertid er det da bemærkelsesværdigt, at der ikke forefindes en sådan tidligere brug af begrebet, og at det således strider mod enhver begrebsmæssig anvendelse.

Den objektivistiske amerikanske filosof Tibor Machan, der ved talrige lejligheder har forsvaret ikke alene selve Rands filosofi, men også hendes statsopfattelse har da også „indrømmet“, at anvendelsen af begrebet „stat“ er tvivlsom i denne forbindelse „I should admit that I myself have doubts about the advisability of using the term „government“ for what I have in mind in talking about the institution er agency af protection... (It) would seem to require the introduction of a different term - efter all, „government“, is so widely applicable to morally unjustified institutions, agencies, actions and polities that talking about good government may appear to be an outright contradiction in terms.“ (18)

En logisk brist

Her er der imidlertid kun tale om et mindre, og til dels semantisk, spørgsmålstegn ved Rands definition af en ikke-krænkende stat. Et langt vigtigere, og for Rand mere problematisk, spørgsmålstegn er selve begrebet en ikke-aggressiv stat. Flere filosoffer har på fremragende vis stillet berettigede spørgsmålstegn ved, hvorvidt en sådan institution overhovedet kan eksistere (19) - ikke hvorvidt eller hvorledes den rent praktisk/teknisk kan indrettes eller fungere, men hvorvidt den overhovedet er logisk eksisterbar. Jævnfør det ovenstående citat af Rothbard må en sådan stat - af Rand, der forsvare den - kunne vises dels at være konceptuelt mulig, d.v.s. logisk eksisterbar ud fra menneskets erkendelse af samfundets objektive natur, og

dels ikke at være i modstrid med de grundlæggende etiske

opfattelser om menneskets absolutte rettigheder, d.v.s. være krænkende. For Rands vedkommende må opgaven altså være at levere et positivt bevis for, at en ikke-krænkende stat vil kunne eksistere (uden at krænke). Og kan dette så gøres? Efter min bedste mening, nej. En „ikke-krænkende stat“ er en absurd og irrationel selvmodsigelse, der bryder med objektivismens krav om meningsfulde udsagn.

Statens objektive natur

Som Rand selv er bekendt med (20) - efter at have studeret Rothbards analyse af monopoler (21) - kan der kun eksistere to former for monopoler; markedsskabte monopoler, hvor en privat institution eller organisation har konkurreret sig frem til en dominerende position, og statsmonopoler, hvor en institution har opnået et monopol ved med magt at fjerne konkurrenter og/eller holde andre konkurrenter ude fra markedet. Visse store koncerner, og Nozicks „Dominating Protection Agency“, er markedsskabte monopoler, hvor der er tale om, at nye „udbydere“, givet den fornødne efterspørgsel, altid kan etablere sig på markedet. Nozicks minimums-stat, alle i dag eksisterende stater og en række statsligt understøttede virksomheder er statsmonopoler. Der er logisk set ingen middelev, intet kompromis - uanset finansieringsformen - ; enten er markedet frit og åbent for konkurrence, eller også er det ikke.

Alene ved at sige, at Rands stat har et legalt og eksklusivt monopol på anvendelsen af magt (også selvom det kun er som forsvar for og håndhævelse af rettigheder), har Rand valgt side. Imidlertid kan det yderligere bevises, at Rands ikke-krænkende stat er en konceptuel umulighed, der enten nødvendigvis må krænke de grundlæggende etiske principper, eller ophøre med at være en stat.

Lad os antage, at en gruppe af borgere, stor eller lille, i Rands „ikke-krænkende stat“ af den ene eller anden grund ikke er tilfredse med den service, der bliver leveret. Grundene til utilfredsheden kan for så vidt være underordnede. Lad os endvidere antage, at de, udfra fuldstændigt rationelle analyser, ikke blot ikke længere vil spille på statslotteriet, der finansierer institutionen, eller ikke længere vil spytte i bøssen, når politistyrken samler frivillige bidrag ind, men derimod, som enhver anden „entreprenør“ på markedet, finder, at de kan organisere og udføre opgaven bedre end staten. Måske mener de endda, at de også kan udbyde tjenesterne til andre udenfor deres gruppe bedre end staten kan (I dag findes der rent

faktisk i U.S.A. private organisationer, der varetager politiopgaver, opsporer og „afhenter“ stjålne ejendele, dømmer i kontroverser og forestår efterfølgende internering af kriminelle).

I en sådan situation har Rands stat to og kun to muligheder - også her findes der logisk ingen middelev eller noget kompromis. Den ene er, at den kan lade gruppen gå i gang med sine konkurrerende aktiviteter, hvorved dens legale og eksklusive monopol på anvendelsen af magt, er ophævet, og den følgelig ikke længere kan være berettiget til prædikaten stat.

Den anden mulighed er, at Rands stat med magt griber ind og tvinger konkurrenten ud, hvilket ville være en krænkelse af de absolutte og objektive etiske principper om ikke at krænke menneskets rettigheder, herunder retten til ejendom og til frivilligt at indgå kontrakter. Ved at konkurrere med Rands stat, har gruppen ikke per se krænket nogens rettigheder, men blot udbudt en service, ligesom Rands stat, der derimod ved med magt at tvinge konkurrenten ud, netop har krænket ovennævnte rettigheder. Det kan selvfølgelig ikke udelukkes med

absolut sikkerhed, at gruppen (eller nogen andre) på et fremtidigt tidspunkt potentielt ville kunne krænke notens rettigheder. Det samme kan imidlertid siges om Rands stat. Og en potentiel kriminel handling, er ikke en kriminel handling, før den er udført, og følgelig kan man ikke legitimt skride ind før der er sket (beviseligt under opsejling). At hævde andet ville være absurd, da vi så alle ville kunne anses for at være (potentielle) kriminelle, der burde „neutraliseres“.

Som i de to tidligere nævnte eksempler, findes der heller i spørgsmålet om etiske principper nogen middelev eller noget kompromis - enten er en handling krænkende eller også er den ikke-krænkende. Rand kan efterfølgende opstille nok så mange fordele ved hende stat, og nok så mange rædsler ved alternativerne - det ændrer ikke på, at hendes stat må vælge mellem enten at være en privat markedsskabt institution (for den sags skyld eventuelt et markedsmonopol), og ikke en stat, eller at være en illegitim rettighedskrænkende institution. Begrebet en „ikkekrænkende stat“ er - på Rands egne videnskabsteoretiske og etiske fundament - vist at være en absurditet. Rand bruger selv - i

videnskabsteoretiske og etiske sammenhænge - begrebet „natur“ til at kendetegne, de karakteristiske, der er fælles for alle „enheder“ af en given art, og vi kan nu således konstatere, at det er en del af statens natur enten at være rettighedskrænkende, eller at måtte ophøre med at eksistere som stat.

Beskatning

Jeg mener med ovenstående at have leveret et fuldgældigt argument, for at Rands statsteori er uholdbar - at den er en konceptuel umulighed og inkonsistent i forhold til objektivismen selv, og dermed ikke noget objektivt positivt argument. Alligevel mener jeg, at det kan være på sin plads også at afsløre andre af de brister og faldgruber, der gemmer sig i Rands statsteori.

Som lovet tidligere skal jeg således vende tilbage til spørgsmålet om beskatning, som et karakteristika for statsmagten. Forstås „karakteristika“, som noget der generelt gælder, er beskatningen en sådan. Teoretisk set, er det ikke umuligt at finansiere en stat udelukkende ved frivillige bidrag, men som jeg skal forsøge at påvise rummer det en række problemer, som jeg ikke mener at Rand tog højde for.

Lad os nu blot antage, at vi befinder os i Rands stat, og at en stor del af den pågældende befolkning ikke fandt, at den service, staten leverede var værd at bidrage frivilligt til. De kunne for eksempel mene, at det ville være mere rationelt at anvende deres midler frivilligt på andre varer eller tjenesteydelser. Dette er absolut ikke nogen umulighed, da statsmonopoler jo har en beklagelig tendens til af sig selv at degenerere og blive ineffektive og stadigt mere omkostningskrævende. Der er ikke nogen rationel grund til at det ikke skulle (kunne) gå Rands statsmonopol på samme måde. En anden faktor, der ville spille ind og påvirke bidragene i en nedadgående retning, er det forhold, at mennesker har en tendens til over en længere periode at mindske deres frivillige bidrag til „gratis-ydelser“, der under alle omstændigheder - ceteris paribus - alligevel vil blive leveret. Et stadigt stigende antal vil vælge at internalisere denne eksternalitet - at blive „free-riders“.

Det er et problem, der normalt af mange økonomer anvendes som argument for med magt at tvinge folk til alligevel over skatten at betale for denne ydelse, som det er „i borgernes egen objektive interesse“ at få produceret, men den mulighed har Rand jo udelukket. Imidlertid har hun også ude-

lukket den mulighed, som de liberalistiske økonomer af Den Østrigske Skole (og hun selv i øvrigt også efter inspiration fra Rothbard) giver som løsning på eksternalitets-problemet: At der, hvis der virkelig er tale om en efterspurgt/behøvet ydelse, ganske hurtigt vil blive produceret en sådan af markedet. Men Rand har jo netop, som beskrevet i det foregående afsnit, udelukket, at private, der er mere effektive, kan gøre deres entre på markedet.

Dette er imidlertid kun begyndelsen på problemet. Når en tilpas stor del er holdt op med at yde frivillige bidrag, vil Rands stat være nød til at se nærmere på problemet. De faldende indtægter vil stille krav om, at den enten mindske sine udgifter eller øge sine indtægter.

Skal den mindske sine udgifter vil det medføre serviceforringelser, og dermed dels en svigtelse af Rands krav om, at den skal kunne yde effektiv beskyttelse, og dels et følgende endnu mindre incitament til at yde frivillige bidrag (Hvor mange danskere ville yde frivillige bidrag til DSB, HT eller DR i håbet om at få en bedre service?). Skal den øge sine indtægter har den reelt kun en mulig ny indtægtskilde - beskatning! Hvorfor?

Kan den ikke bare organisere et nyt og bedre lotteri, eller være mere ihærdig med

rasle-bøssen? Nej, for her vil de ovennævnte generelle faktorer, der bevirker faldende frivillige bidrag naturligvis i længden også gøre sig gældende. Og private, der ikke skal have et stort overskud til at finansiere et effektivt politi, domstole og et forsvar med, vil naturligvis altid kunne skabe et mere tillokkende lotteri. I længden vil de frivillige bidrag ikke kunne oppebære et så kostbart statsligt foretagende, som Rand lægger op til, så her må alternativerne være, enten at begynde at opkræve skatter, eller at gå over til bruger-betaling for ydelserne, hvilket vil sige, at statens service kun bliver ydet til dem, der har betalt for den.

Brugerbetaling for ydelserne ville stadig kunne finde sted indenfor et legalt magt-monopol, uden at institutionen dermed nødvendigvis automatisk bliver en markedsinstitution (den kan jo stadig bruge magt til at tvinge konkurrenter ud med), men det ville være et kraftigt brud med Rands „objektive“ og retfærdige stat, som hun netop, blandt andet legitimerer med, at den vil beskytte alle borgere uanset, om de yder bidrag eller ej. Bryder man med dette princip vil der i realiteten overhovedet ikke være forskel på denne institution, og mafiaen, der yder „beskyttelse“ mod betaling, og samtidig bruger vold til at holde andre ude med.

Hertil ville Rand formodentlig enten sige, at den slags praktisk-tekniske problemstillinger er irrelevante, eller at borgerne formodentlig ville indse deres egen rationelle egeninteresse i at betale Institutionen for at beskytte dem, hvis de kunne se, at ydelsen ellers i længden ikke ville blive leveret. Dette argument, lånt fra Den Østrigske Økonomiske Skole, er for så vidt rigtigt nok, men er for det første primært rettet mod markedsøkonomier og ikke mod statsmonopoler, og for det andet er det tilnærmelsesvis et „boomerang-argument“: Hvis dette er rigtigt, vil det jo netop ikke være nødvendigt med en stat til at levere beskyttelse! Så ville borgerne jo se deres rationelle egeninteresse i at gå ud på det frie marked for at efterspørge ydelsen, der så ville blive leveret til markedspris.

Jeg vil ikke benægte, at en randiansk stat i teorien i en overgang ville kunne finansieres ved frivillige bidrag, imidlertid peger økonomisk teori klart på, at dette ville være en urealistisk situation, og denne stat også på dette område må vælge om

den vil kræve skatter ind (og dermed også krænke på dette område) eller åbne op for konkurrence (og dermed ophøre med at være en stat).

Disse to kritik-punkter skulle være mere end rigeligt til fuldstændigt at forkaste Rands statsteori, men der er imidlertid mange flere.

Et centralt argument i Rands forsøg på at legitimere sin statsteori er, som refereret ovenfor, en kritik af den „non-monopolistiske“ samfundsopfattelse (som Rand temmelig barokt kalder „competing governments“). Som nævnt i indledningen til denne artikel vil en forkastelse af andre samfunds-/statsteorier imidlertid ikke være nok til at retfærdiggøre Rands eget forsøg på at konstruere en positiv statsteori. Det kræves der et positivt bevis fra Rand selv til, og her har hun, som påvist, fejlet. Rand kan selvfølgelig godt forkaste den non-monopolistiske samfundsopfattelse specifikt, hvis hun kan påvise, at den er en konceptuel umulighed, absurd eller internt inkonsistent. Det lykkes imidlertid langt fra, takket være et hjælpeløst og noget „overlegent“ forsøg fra Rands side. I sin behandling af teorien har hun for det første fuldstændigt misforstået, hvad det er dens tilhængere advokerer (hvilket man kan forvise sig om ved at studere disse nærmere), og for det andet afbryder hun et særdeles godt eksempel med et „What happens then? You take it from here!“.

Underforstået er det naturligvis, som omtalt andetsteds, at Rand mener, at der i et sådant samfund automatisk, som en naturlov, vil udbrude en art borgerkrig, der nærmer sig Hobbes's „state of nature“, Det er imidlertid umuligt at forholde sig andet end afvisende overfor dette „argument“, da det ganske simpelt ikke er noget argument, men højst en antydning på stand. Endelig må det siges, at Rand når det kommer til stykket åbenbart ikke har den største tiltro til menneskenes rationelle natur, når et fravær på statslig tvang og formynderi, således vil kaste dem ud i kamp med hinanden.

Rands påstand, at der nødvendigvis ikke vil ske nogen beskyttelse af borgernes rettigheder, blot fordi en stat ikke påtager sig denne opgave, er en absurditet af værste art, der forekommer specielt absurd, når den fremføres af en af dette århundredes mest fremragende forsvarere for en fri markedsøkonomi. Hvert menneske er ikke automatisk overladt til at forsvare sig selv, fordi en stat ikke gør det. En sådan påstand ignorerer fuldstændig arbejdsdelings-teorien og markedskræfterne, og kan bedst sidestilles med en planøkonoms påstand om, at alle mennesker vil dø af sult, hvis ikke staten varetager al fødevareproduktion!

Ligeledes, når Rand hævder, at anvendelsen af magt, selv når det sker som forsvar for

rettigheder, ikke kan overlades til enkeltindivider, er der tale om en påstand, der er i direkte modstrid med hendes udgangspunkt - epistemologisk realisme, metafysisk objektivisme og metodologisk individualisme. „Staten“ er jo ikke et „væsen“, der eksisterer uafhængigt af menneskelige handlinger - staten er jo baseret på menneskelige handlinger. Hvis ikke enkeltindivider må anvende magt til selvforsvar (eller forsvar for andre), kan Rands statslige rettigheds-vogtere jo heller ikke have lov til det. Her er afgørelsen om at skride ind, graden af magtanvendelse etc.etc. jo også 100 % betinget af den pågældende politimands „arbitrary whim“. Muligvis bygger han sin anvendelse af magt på Rands „objektive retsprincipper“, men det kan et hvilket som helst andet individ jo også gøre - det er ikke noget, der forbeholdt statsansatte, hvorfor skulle disses afgørelser per se være objektive, mens

privatansattes per se skulle være arbitrære. Statsansatte kan lige så vel være korrupte eller fejlbarlige som andre, og meget tyder på, at de enddog er det mere, end den eller de private entreprenører, der skal overleve på markedets principper ved at være tillidsvækkende og uden et legalt magtmonopol.

Der er i disse mere eller mindre hypotetiske spørgsmål ikke nogen som helst absolut garanti for noget som helst - hverken Rand, en spåkone eller jeg selv kan med sikkerhed sige noget om, hvorledes en randiansk stat eller et non-monopolistisk samfund, eller for den sags skyld samfundet i morgen, nøjagtigt vil se ud, være indrettet eller fungere. Vi kan kun beskæftige os med at opstille etiske rammer samt påpege brister i andres teorier, og hvis vi fremsætter positive påstande, må vi også holde os indenfor de videnskabsteoretiske og etiske rammer, som der er afstukket. Det gjorde Rand ikke.

En amerikansk filosof, David Osterfeld, har ved en anden lejlighed, med andre argumenter end jeg her har brugt, forsøgt at kritisere de ultra-minarkistiske og minarkistiske statsteorier, herunder også Rand, og slutter sin kritik således

„The arguments for government (...) have been examined from the standpoint of their internal consistency. All (...) are found to be premised on principles which, when consistently applied, prove to conflict with the concept of a state, minimal or otherwise. It has been said that the only consistent political positions are those of anarchism and totalitarianism. While this may or may not be true, the (...) arguments for the state examined here have indeed proved themselves to be inconsistent.“ (22)

NOTER:

- 1) Både „The Nature of Government“ (TNOG) og „Government Financing in a Free Society“ (GFIAFS) findes i Ayn Rands „The Virtue of Selfishness“, The New American Library 1964, henholdsvis p. 107 og p. 116,
- 2) Nathaniel Branden ; „What is the Objectivist View of Agnosticism?“ i „The Objectivist Newsletter“, April 1963,
- 3) Roy A. Childs: „Anarchism & Justice“
- 4) Murray N. Rothbard „Power & Market - Government and The Economy“, Sheea Andrews and McMeel, 1977, p. 203,
- 5) Se TNOG 5) Ibid, 7) Ibid, 8) Ibid,
- 9) For en meget dybdeborende diskussion af staten og dens natur se blandt andet Robert Nozick „Anarchy, State and Utopia“, Basic Books 1974,
- 10) For en introduktion til Spooner se blandt andet Lysander Spooner : „Natural Law“, Williams, 1882, samt Charles T. Sprading ; „Liberty and The Great Libertarians“, Los Angeles 1913, pp, 258-71,
- 11) David Friedman : „The Machinery of Freedom - A Guide to a Radical Capitalism“, Arlington House 1973,
- 12) Se blandt andet dennes hovedværker i politisk filosofi Murray N, Rothbard „The Ethics of Liberty“, Humanities Press 1982, „For A New Liberty - The Libertarian Manifesto“, Libertarian Review Foundation 1985; i økonomisk teori „Man, Economy and State“, Nash 1962, „Power & Market - Government and The Economy“, Sheea Andrews and McMeel 1977,
- 13) For en behandling af disse emner af to andre, oprindeligt også, objektivistiske se Morris i Linda Tannehill „The Market for Liberty“, Arno Press 1972,
- 14) Se blandt andet Auberon Herbert: „The Right and Wrong of Compulsion by the State“, Liberty Classics 1978, samt Sprading pp, 398-415,
- 15) John Hospers; „Human Conduct - Problems of Ethics“, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 1962.
- 16) Se 9)

- 17) For en fortrinlig kritik af Nozicks „usynlige hånd“ se Murray N, Rothbard i „The Ethics of Liberty“, „Robert Nozick and The Immaculate Conception of The State“, pp, 229-45 ; Randy E. Barnett „Whither Anarchy? Has Robert Nozick justified the State?“, Journal of Libertarian Studies, Vol, 1, Winter 1977, pp, 15-21, Roy A, Childs: „The Invisible Hand Strikes Back“, Ibid, pp, 22-33, Jeffrey Paul „Nozick, Anarchism and Procedural Rights“, Ibid, pp, 337-40, Jeffrey Paul: „The Withering of the Minimal State“ i Jeffrey Paul (ed.) „Rending Nozick“,
- 18) Tibor Machan, „Human Rights and Human Liberties - A Radical Reconsideration of The American Political Tradition“, Nelson Hall, 1975, p. 154,
- 19) Se blandt andet 17), samt David Osterfeld „Internal Inconsistencies in Arguments for Government; Nozick, Rand and Hospers“, Journal of Libertarian Studies, Vol. 4, Summer 1980, pp, 331-40, samt Roy A, Childs, „An Open Letter to Ayn Rand, Objectivism and The State“, Rational Individualist, August 1969, En række af mine betragtninger i artiklen er hentet fra denne af Childs. Størstedelen, og artiklen som helhed, svarer jeg dog selv for,
- 20) For en anden diskussion af finansiering af staten, se Robert Nozick pp. 24-25,
- 21) Murray N, Rothbard: „Man, Economy and Stats“ 22) Se Osterfeld 19)

Anmeldelser

Defending the Undefendable

af Walter Block.

(Med forord af F.A. von Hayek og Murray N. Rothbard).
Fleet Street Press 1976. 256 sider, 10 Dollars.

Professor Walter Block, der fornylig blev medlem af LIBERTAS SELSKABETS Rådgivende Kollegium og fremover canadisk korrespondent for "LIBERTAS Danmark", er ikke blot en af de mest velformulerede, men også - uden tvivl - en af de mest morsomme og originale af den "yngre" generation af amerikanske libertarianere. Yngre er ikke for meget sagt, for selvom Block er midaldrende og har varet med i den libertarianiske bevægelse (og på kontinentet er der - i modsætning til her - virkelig tale om en "bevægelse") i mere end 20 år, tilhører han alligevel den generation af intellektuelle, der i slutningen af 1960'erne blev influeret af personer som Ayn Rand, Murray Rothbard, Karl Hess m.fl..

Block er uddannet økonom, er professor i økonomi ved Universitet i Vancouver, Canada og cheføkonom ved den ansete canadiske frimarkeds-orienterede tænke-tank Fraser Institute. Af økonomi-teoretisk observans er han 100 % praxeolog, d.v.s. "østriger" primært inspireret af Ludwig von Mises/Murray N. Rothbard. Sidstnævnte har også inspireret ham til at tage ikke alene de økonomisk-sociologiske standpunkter og analyser, der underbygger "Defending", men også - og navnlig - det underliggende filosofisk-etiske udgangspunkt, der mere end gennemsyrrer bogen. Og oveni er der så kommet et rimeligt godt stænk Block'sk humor, satire og provokation.

Da bogen udkom: 1976 vakte den på sin vis ikke vild opsigst, men de, der så den var enten vildt begejstrede, eller vildt

forargede. Efter sigende skulle F.A. von Hayek alene på grund af sin kommentar i bogens begyndelse have mistet en del anseelse og støtte blandt mindre "frisindede" højreorienterede. Og fra Randiansk/Objektivistisk hold blev bogen mødt med en blanding af ignorance og moralistisk fordømmelse/-argelse, der siden har gjort Block til denne kreds's yndlingsaversion, hvilket han selv er ikke så lidt stolt af. Faktisk mener han - og mange med ham - at bogen var den direkte årsag til at Rands "Intellektuelle arvinger" Peter Schwartz forrige år skrev bogen "Libertarianism: The Perversion of Liberty".

Men hvorfor denne vilde opstandelse? Hvad er det ved denne bog, der enten henrykker eller forfærder i en sådan grad? Svaret ligger faktisk i titlen - den er til forsvar for mange af de ting, der normal- af 99.9 % - anses for at være ikke bare umulige at forsvare, men direkte forkastelige. Bogen påtager sig at forsvare det Block kalder "oppressed minorities" og påpege, at mange af de grupper, som de fleste væmmes over i virkeligheden er dagligdagens helte, gode samfundsborgere og frihedskæmpere.

Og hvem er de så? Jo, det er såmænd alfonsen, den prostituerede, narkomanen og hans pusher, skruibrækkeren, bolig-hajen, pengeafpresseren, mandschauvinisten, taxichaufføren uden licens, sortbørshandleren, den korrupte politimand, falskmønteren, gnieren, ågerkarlen, spekulanten, det fede grådige kapitalistiske svin, arbejdsgiveren der bruger børne-arbejde, manden der råber "Brand!" i et overfyldt teater og mange flere, der hver får sin selvstændige hyldest.

Og hvad er der så bemærkelsesværdigt ved det? Provokationer er set før. Det har sågar danskere som Jørgen Nash, Jens Jørgen Thorsen, Simon Spies, Klaus Rifbjerg m.fl. - med

svingende originalitet - kunnet klare, så hvad er der usædvanligt ved at sige, at dem, det store flertal ikke kan lide, bør man kunne lide. Intet, måske bortset fra, at udover at det er gjort morsomt, så leverer Block et mere end kvalificeret forsvar for, at det han siger er rigtigt. Ikke bare udfra en etisk grundopfattelse, men også udfra seriøse videnskabelige social-økonomiske analyser og disses logiske konsekvenser. Bogens forsvar - og pointe - er således todelt

- Alle handlinger, der ikke initiere aggression må anses for at være moralsk acceptable, og

- Såvel disse "skurke" - der jo i virkeligheden bare er agenter på markedet, som alle andre - som deres "ofre", vil være "better off", hvis handlingerne legaliseres. Faktisk forvirrer den statslige intervention i mange tilfælde blot netop den situation, som lovgiverne angiveligt søger at undgå.

Det "klassiske" (og meget kontroversielle) eksempel er narkotikaen og narkoman/pusher-relationen. Her er tale om en ikkeagressiv markedsrelation, hvor en vare

efterspørges/udbydes, og som - i lighed med andre ikke-aggressive markedsrelationer - moralsk set burde legaliseres. Samtidig betyder den statslige intervention i markedet, at prisen på narkotika stiger, hvilket for de afhængige narkomaner betyder, at de må skaffe flere penge for at finansiere deres forbrug. Det sker "nemtest" gennem andre illegale - og ofte aggressive - aktiviteter; mord, tyveri, prostitution etc. etc. Det

forværrer såvel narkomanernes, som deres ofres situation, og samtidig koncentrerer narkotikaen til kriminelle miljøer, den blandes op med div. giftstoffer, fordi markedet ikke er underlagt de normale frimarkeds "regler", og de afhængige får selv en kraftig motivation til at sprede stoffet for dermed at finansiere deres eget forbrug. Alt dette ville - i følge Block - blive afhjulpet af en legalisering.

Og det samme princip gilder naturligvis alle de andre områder, som Block i en livlig og humoristisk stil driver til deres yderste - men stadig logiske - konsekvens.

Hvad enten man er enig eller uenig i Blocks synspunkter, så kan de uden tvivl vække tanker hos enhver, og - om ikke andet - give et billigt grin. Bogen kan kort sagt ikke anbefales nok. Selvom den er mere end 10 år gammel, er den evig aktuel, og derfor - og fordi den er en excellent introduktion til praktisk social-økonomisk analyse - er den berettiget til titlen "klassiker".

PS. "Defending the Undefendable" har i det seneste halvandet år fået en kolossal renæssance, og har i lang tid ligget på Laissez Faire Books internationale "boghjælp-liste"!!!

PPS. Der skulle angiveligt være en "Defending the Undefendable II" undervejs med hidtil utænkelige gerninger, der "just in case" kunne tænkes at skulle forsvares ...

Peter Kurrild-Klitgaard

Vejen til Frihed

af Eamonn Butler.

Forlaget i Haarby 1986, 160 sider. 175 kr.

Omfattende reguleringer, kunstig beskæftigelse og omfordeling er tidens konsensus og accepteret af stort set alle partier i Vesten. Den stadige tilsidesættelse af rettigheder har imidlertid påny skabt debat om det enkelte individs suverænitet i forholdet til andre individer, og ikke mindst i forholdet til den stadigt mere omsiggribende stat.

Skal man navne en tænker fremfor nogen, som har bidraget til de nyliberale strømninger, må det være den østrigskfødte nobelpristager, økonom og filosof F.A. von Hayek. Han har med sine cirka 25 bøger og 200 artikler næret inspiration og interesse blandt mange politikere, debattører, studerende og intellektuelle indenfor nyliberalismen.

"Vejen til Frihed" er en ganske god introduktion til Hayeks omfattende bidrag til vor tids politiske og økonomiske tankegang, omend misfortolket af for eksempel Per Stig Møller og den socialistiske økonom Hans Aage i tidsskriftet "Epoke". Kun et andet værk af Hayek - klassikeren "Vejen til Trældom" (Forlaget i Haarby) - er oversat til dansk.

Stik imod den herskende klasse påpeger Hayek, at verden er alt for kompleks til centralstyring. Ingen hjerne er i stand til at forklare/kontrollere noget, der er mere komplekst end det enkelte individ. I logisk forlængelse af dette syn advarer han kraftigt imod brugen af naturvidenskabelige metoder indenfor samfundsvidenskaberne, da den udbredte længsel mod objektivitet får målingerne til at være intetsigende i sociale relationer. Det er netop det som adskiller sig - er anderledes - som er vigtigt i sociale relationer. Emnet undersøges indgående i

hans bog "The Counterrevolution of Science". Forudsætningen for frihed er en omfattende sfære, hvor regeringen ikke kan trænge ind. Denne sikres ved at lovgivningen er generel og ikke diskriminerer for eller imod identificerbare personer eller grupper.

Eamonn Butler belyser også Hayeks syn på markedsprocessen og institutioner i den liberale samfundsorden, herunder Staten. Kvantitetsteorien må også stå for skud akkurat som den i bund og grund forkerte keynesianske forklaring på arbejdsløshed. Nævnes må også Hayeks radikale syn på pengeudstedelsen, som han ønsker privatiseret, så regeringen undgår fristelserne til at inflationere borgernes penge.

Hayek mener, at de intellektuelle vil spille den væsentligste rolle i kampen for det liberale samfund, og han skriver herom: "Vi må endnu engang gøre opbygningen af det frie samfund til et intellektuelt eventyr, en modig gerning. Det, vi mangler, er et liberalt utopia, et program, der hverken synes at være et forsvar for tingene, som de er, eller en udvandet form for socialisme, men en virkelig radikal liberalisme, der ikke sparer de magtfuldes fornemmelser, der ikke er strengt praktisk, og som ikke indeslutter sig i det, der synes muligt i dag ... Med mindre vi igen kan gøre det frie samfunds filosofiske grundvold til et levende intellektuelt spørgsmål, og dens gennemførelse til et mål, der udfordrer vore mest levende hjerners udspekulerethed og fantasi, så er frihedens udsigter mørke. Men hvis vi kan genvinde den tro på ideernes magt, der var kendetegnet på liberalismen, når den var bedst, da er slaget ikke tabt."

Niels-Erik Borges

Når højrebølgen ebber ud

af Erling Olsen og Robert Pedersen.
Chr. Erichsens Forlag 1986, 126 sider, 128 kr.

Bogens titel er overraskende for mig. Jeg var nemlig ikke klar over, at der har været en højrebølge i det danske samfund. En lille krusning måske, men en bølge? Nej.

Efter Olsens/Pedersens udlægning er det også i højere grad regeringens farve end dens idemæssige grundlag, der er afgørende. Det siges også i bogen, at mange borgerlige ledere i Vest-europa er langt mindre højreorienterede i regering, end de var i opposition.

Bogen er et realpolitisk bidrag til den aktuelle debat. De egentlige ideologisk betonedede ideer bliver ganske vist omtalt, men bogen gør mest ud af at bevise, at Danmark er blevet trukket skævt af regeringens økonomiske politik. De sociale forbedringer, som regeringen bryster sig af, er blevet gennemført af et flertal udenom regeringen. Dette kan belyse tesen om, at borgerlige politikere er meget hurtige til at adoptere andres tanker og gøre dem til sine egne. Bogen mener, at regeringen p.g.a. denne politik vil blive fældet af den største politiske kraft, den menneskelige samvittighed.

Den menneskelige samvittighed er åbenbart ikke tilstrækkelig til at skabe rimelige vilkår af frihedens vej. Den menneskelige samvittighed anerkendes kun som en politisk faktor. Regeringens største "succes" - forbedringen af underskuddet på statsfinanserne - bliver også gjort til genstand for undersøgelse i bogen. Det bevises, at denne er skabt bl.a. gennem den pensionsbeskatning, som den socialdemokratiske regering blev fældet på.

Regeringen bliver også i bogen "beskyldt" for at føre en ideologisk privatiseringspolitik, eller i hvert fald for at snakke meget om det. Den kritik er - desværre - helt ubegrundet. Kritikken viser imidlertid, at regeringen trygt kan gennemføre privatiseringer. Den bliver jo kritiseret for det under alle omstændigheder. Bogens opfattelse af, at privatiseringstanker er en nedvurdering af den enkelte offentligt ansattes person og arbejde er traditionelt socialdemokratisk ideopolitisk vranggodt. Det er det offentlige system, der er noget galt med. Det er spørgsmålet om, at den centrale magt udgør en så stor del af vores tilværelse og lægger beslag på en så stor del af samfundets ressourcer, at befolkningens valgfrihed og selvbestemmelse er truet.

Hvad vil så socialdemokraterne ifølge Olsen/Pedersen? De konstaterer, at der ikke findes et godt og gennemarbejdet alternativ til den siddende regering, og herefter forsøger de at skitsere ideerne til et. Det er imidlertid ikke så enkelt.

Det påstås i bogen, at højrebølgen har sat sig visse varige spor. En hovedopgave for en kommende socialdemokratisk regering er ifølge forfatterne at genskabe følelsen af solidaritet i den danske befolkning. Man har indset, at dette mål ikke har kunnet nås ved den hidtil førte politik. Trods intentioner om det modsatte har det uacceptabelt høje skattetryk skabt en økonomisk dobbeltmoral med en undergrundsøkonomi, der ikke har styrket solidariteten. På den anden side mener forfatterne ikke, at man kan nedsætte de offentlige udgifter i nævneværdig grad, fordi dette vil skabe sociale konflikter i samfundet.

Det fremføres også i bogen, at socialdemokratiets traditionelt centralistiske indstilling ikke passer til den nye tids krav. Det siges, at fremtiden vil blive en tid med større frihed for den enkelte. Den centralistiske indstilling hos socialdemokratiet har haft et godt formål - nemlig fra centralt hold at kunne fastsætte regler, der skulle beskytte den enkelte.

Man erkender imidlertid, at disse regler af og til er blevet opfattet af befolkningen som formynderi. Problemet minder om moderen, der ikke kan få det genstridige barn til at forstå, at når det bliver sendt tidligt i seng, er det for dets egen skyld.

Bogen slutter af med at nævne, at en socialdemokratisk regering skal give håndslag til en lang række grupper. Den vigtigste hjørnesten i den socialdemokratiske politik er en hurtig indførelse af ny teknologi såvel indenfor den offentlige, som indenfor den private sektor. Det kan kun gøres af en socialdemokratisk regering, idet regeringen har vist uvilje til at tale med lønmodtagerorganisationerne. Overenskomstindgrebet fremføres som bevis herfor. Det er vanskeligt for mig at se, at indførslen af ny teknologi i den private sektor skulle være et problem. De enkelte virksomhedsejere har en naturlig interesse i at få medarbejdernes accept af den nye teknologi.

Bogen bør læses ikke så meget for dens iderigdom, men for at understrege at forskellen i indstilling og målsætning ikke er så stor mellem de to forfattere og borgerlige politikere. Og det synes jeg egentlig er en skam.

Dan Terkildsen

Den Danske Model. En bog med Palle Simonsen om Danmark efter genopretningen

af John Wagner (red.).
Nyt Nordisk Forlag - Arnold Busck. 148 sider.

Som det fremgår er denne bog ikke skrevet af en enkelt forfatter, men er derimod en sammenfatning af flere skildringer af Firkløverregeringens konservative finansminister Palle Simonsen og den politik han står for, eller kunne man sige, har vist sig at stå for.

Berlingskes John Wagner, der har redigeret bogen, har forsøgt at beskrive først og fremmest de konservative i regeringen, for - som han skriver i sin introduktion - betragtes Palle Simonsen som indbegrebet af en moderne konservativ, og som

en naturlig efterfølger til Poul Schlüter, når an sådan skulle blive aktuel. Et sådant bidrag til vurderingen af Firkløverregeringen må vel siges at være interessant, da regeringen netop af mange er blevet fremstillet som identisk med de konservative, og disses er igen i høj grad præget af den simonsenske pragmatisme - den pragmatisme, der for Palle Simonsen selv er indbegrebet af den moderne konservatisme.

For at belyse dette emne, er bogen opdelt i tre hovedafsnit.

I det første afsnit findes en gennemgang ved John Wagner af Det konservative Folkepartis politik og udvikling fra dagene omkring VKR-regeringens dannelse og til vore dage, og den

indeholder desuden Palle Simonsens udlægning af, hvad konservatisme er. For det sidstes vedkommende sker det i form af en kronik skrevet af finansministeren og ved hjælp af et interview med denne, foretaget af den skarpsindige journalist Mogens Berendt.

I andet afsnit forsøges der at gives et billede af den økonomiske genopretning, og det tegnes af økonomerne Frank Dahlgaard og Jesper Jespersen. Også den tidligere socialdemokratiske skatteminister Mogens Lykketoft bidrager til denne fremstilling, der selvfølgelig er særdeles væsentlig, fordi et partis holdning til den økonomiske politik, fortæller mere om dets menneskesyn end noget andet.

Det tredje afsnit i bogen indeholder i al væsentlighed et portræt af mennesket Palle Simonsen, hans familieliv, hans karriere og så videre. Portrættet er tegnet af journalisten "Ninka" fra dagbladet Politiken, alias Anne Wolden-Ræthinge.

Med disse tre afsnit samlet i en helhed må man nok anerkende, at John Wagner, har tegnet et ganske godt portræt af de moderne konservatives syn på fremtiden. Formålet med bogen skulle også være netop at få et bedre grundlag for at vurdere forskellen på konservativ og socialdemokratisk politik i slutningen af 1980'erne. Men hvad består denne politik så af?

Her er det nok på forhånd nødvendigt at komme med en "advarsel" til de ægte frihedsorienterede, der måtte læse dette. Det er virkelig skrap kost! Så skrap kost, at man til stadighed må undre sig over, hvordan finansministeren overhovedet kunne finde sig til rette i Firkløverregeringens første år. For bogen udtrykker faktisk en dyb afstandtagen - ja ligefrem et opgør - i forhold til det, der var de første års firkløverpolitik; det kritiske syn på den offentlige sektors omfang.

På et spørgsmål om, hvorvidt fleksibilitet og decentralisering ikke også kunne indebære en decentralisering og privatisering af det sociale trykkesystem, underforstået hele den offentlige sektor, svarer Palle Simonsen: "Nej, grundstrukturen, at det sociale trykkesystem, sundhedssystemet og uddannelsessystemet er opgaver, som det offentlige løfter, skal bevares. De serviceforanstaltninger, vi kender i dag i samfundet, er en del af dansk tradition og dansk kultur. Det forestiller jeg mig ikke, at der overhovedet kan ændres på. Og indenfor de mål, der er stillet for den offentlige udgiftsudvikling, vil vi være i stand til stadig at forbedre dem!" Dermed opgiver finansministeren jo selvsagt enhver selvstændig borgerlig politik og profilering. Han ligefrem legitimerer den socialdemokratiske samfundsmodel, som socialdemokratiet byggede op efter besættelsen.

Med sørgmodighed må man altså konstatere, at det er Palle Simonsens holdning, at der ikke længere er brug for et alterna-

tiv til socialdemokratisk politik - blot kan de kære socialdemokrater ikke selv administrere deres egne politiske visioner. Dertil behøves de - forhenværende - borgerlige politikere.

Der er sandelig langt fra den konservative profilering i 1970'erne og til i dag. Om der så er tale om det synspunkt, at pragmatisk politik - politik ført ud fra de bestående forholds principper - er rigtig, eller om der er tale om pragmatisk politik med det formål at sidde på taburetterne, må stå hen i det uvisse (?). Men een ting er klart: Simonsens pragmatiske politik kan føre Danmark endnu længere ud til venstre i det politiske spektrum. En pragmatiker kan jo uden skrupler overfor sig selv påtage sig at forsvare en hvilken som helst samfundsmodel - også en, man selv var med til at udråbe som værende forkert, dengang i 1970'erne, da man selv var i opposition.

For mange konservative må det endvidere synes svært at forstå, at finansministeren ser så store lighedspunkter mellem de radikale og de konservative - for ham er mennesket åbenbart svagt, og det skal styres ud fra deisen om bedrevidenhed, og lad dem styre, som styre kan. Mennesket skal ikke være frit.

På spørgsmålet om de radikales kultur- og socialpolitik ikke afskrækker ham, er svaret: "Næh, man kan snarere sige, at det socialliberale i Det radikale Venstre har mange lighedspunkter med det konservative livssyn". Senere i ordvekslingen fremgår det så, at det faktisk kun er den radikale udenrigs- og sikkerhedspolitik, der gør ham til konservativ og ikke radikal. Besynderligt! Hvorfor lader man dog så ikke de radikale bære regeringsmagten, når

nu den "borgerlige" regering alligevel ikke har mulighed for at føre sin egen udenrigs- og sikkerhedspolitik i Folketinget?

Set i forhold til synet på de radikale lægger finansministeren langt større afstand til liberalismen - og dermed specielt partiet Venstre - hvilket nok kan vække til eftertanke, når man ser på regeringens fremtidige overlevelsesmuligheder.

Som afsluttende bemærkning vil jeg sige at bogen er et udemærket debatoplæg, og at den utvivlsomt vil være af stor værd for kommende beskrivelser af Firkløverets og nærmere bestemt de konservatives politik og visioner i 1980'erne. Den vil hvert fald for dem af os, der er nyliberale stå som det endegyldige bevis på, at Firkløveret aldrig fik ført frihedsorienteret politik ud i livet, og hvad der er næsten lige så slemt - at de konservative heller ikke så noget sådant som deres egentlige mål. Hvis man ellers skal tro Palle Simonsen.

Tilbage står kun, at bogen i nogen grad forfejler sit mål, nemlig at beskrive forskellen mellem konservativ og socialdemokratisk politik i slutningen af 1980'erne. Bogen viser ingen forskel af holdningsmæssig karakter, hvis en sådan måtte eksistere.

Søren Agerbo

Den Liberale Løsning

af Guy Sorman. Forlaget i Haarby, 1986, 175 sider, 125 kroner

Guy Sorman giver i sin bog "Den Liberale Løsning" en populær og let læselig fremstilling af den i Vesten fremvoksende (ny-)liberalisme med sine interviews og fortolkninger af en række nyliberale tankere og politikere i sin verdensomrejse i "den globale tid". Bogen er med hans egne ord "et krydstogt i temaer, en rejse gennem tankestrømninger, social forskydninger,

politiske og intellektuelle bevægelser, økonomiske rystelser, teoretisk nytænkning samt lokale erfaringer." Liberalismen sætter individet, og dermed det autonome, i centrum, og påpeger det moralske rigtige i, at den enkelte har lov til at arbejde for egne værdier uden brug af fysisk magt. Ny-liberalismen er et opgør med 40 års dogmer om, at Staten kan sikre arbejde og vækst. Krisen er ikke kapitalismens krise, men netop manglen af frie forhold, og dermed den keynesianske Stats krise.

Sormans anskuelse af de intellektuelles rolle i bestræbelserne på at skabe det frie liberale samfund forekommer yderst interessant, og virker meget inspireret af Hayek, der jo er den tænker fremfor nogen, som bør tages som eksponent for den nyliberale bølge, på trods af en vis filosofisk inkonsistens, når talen går på hvilke opgaver Staten bør varetage. Hayek har i kraft af sine omkring 25 bøger og over 200 artikeler netop lagt meget af det teoretiske fundament for nyliberalismen. Han mener, at vi skal tilbyde de intellektuelle "en veritabel forandringens utopi, der er lige så glitrende og uforsonlig som socialismen." Teorien, som er ethvert grundlag for forandring i liberal henseende, er det nærliggende at begynde i uddannelsesmiljøer, hvor fremtidens opinionsdannere findes. I praksis organiseres sådanne grupper bedst i, eller i relation til, "tænke-tanke", som udgiver bøger, pjecer, blade, udarbejder lovforslag, taler etc.etc. og på den led deltager i den offentlige debat. Det centrale er ikke kritik af venstrefløjen, men en konstant kritik af højrefløjen, for derved konstant at presse den til at tænke sig om, før den gennemfører eller bidrager til mere umyndiggørende lovgivning. Ethvert problem, som diskuteres, skal bibringes en ny dimension.

I afsnittet om "den nye klassekamp" - som i den beskrivende del har en række lighedspunkter med Steen Steensens analyse af de intellektuelle - skriver Sorman, at offentligt ansatte har samme ambitioner som private; at få mere i løn og øget autoritet. Det opnår de ved politisk magt, som når den er opnået inddrager en stadig større del af markedet. Videre påpeger han - som Henri Lepage i "I morgon kapitalisen" - at Staten skal afmystificeres, da den absolut ikke er en overmenneskelig institution. Den består minsant af ganske normale mennesker af kød og blod. Staten har i manges øjne en transcendent funktion, hvor man ikke accepterer, at der findes tilfælde uden løsninger, og der derfor kræves et svar på enhver

absurditet, hvorfor så mange opgaver overlades til Staten. Dette sker i en alliance mellem private pressionsgrupper, Statens bureaukrater og politikere. Det statslige system har ikke mindst den force, at det individualiserer fordele ved at sprede omkostningerne.

Af speciel dansk interesse er Sormans fortolkninger af Poul Schlüter, som han kort efter regeringstiltrædelsen 1. 1982 interviewede, foruden Ole Bernt Henriksen og den fængslede Mogens Glistrup. Herom skriver han : "Danskeren Poul Schlüter agter ikke at dele skæbne med sine svenske naboer. Da svenskerne i 1976, efter 50 års socialdemokratisk styre, bragte de borgerlige til magten, fulgte disse - ganske uden program og fantasi - med seriøsitet den samme politik som deres forgængere. Fire år senere valgte svenskerne påny logisk nok Palme, der i opposition havde haft rigeligt med ledige stunder til at radikalisere sit socialistiske program. Men Schlüter har ideer og et program." "Ganske vist er Glistrup i fængsel, men det væsentlige er, at hans program helt og holdent er overtaget af det konservative parti. Statsminister Poul Schlüter har kørt sin valgkampagne på nedsættelse af skatterne."

Man kan med rette kalde denne karakteristik for at være langt ved siden af. Faktisk realiserer regeringen blot den økonomiske genopretning, som socialdemokraterne ønskede at påbegynde i 1982, og dermed gør den samme fejl, som den tidligere borgerlige svenske regering.

Konsekvensen af denne midterpolitik er naturligvis en radikaliserende af socialdemokratiets politik. Desuden har den borgerlige regering stik imod sin egen politik hævet skatterne radikalt, og med rette har Sorman i maj 1986 taget ordene om den borgerlige regering i sig igen i en kronik i "Le Figaro", hvor han påpegede den socialdemokratiske linie i regeringens politik.

Niels-Erik Boges

I Djævlens vold

Af Bernard-Henri Lévy
Forum 1986. 352 sider.

Bernard-Henri Lévy's (BHL) debutroman rummer en dimension, som holder læseren hen i en uvidenhed, der næsten er uudholdelig, hvorfor man laser på livet løs i nogle indre-hektiske dage - hvor jeg til stor irritation for mine omgivelser konstant havde bogen i hænde eller indenfor rækkevidde.

Nej, lovprisningen af bogen er ikke overdrevet - den overgår simpelthen alt, hvad jeg til dato har læst af skønlitteratur. Den bekræfter til fulde tesen om den skønlitterære genre, som et yderst vigtigt led i den politiske dannelse, jvf. Henrik Stangerups "Manden der ville være skyldig", Ayn Rands "Atlas Shrugged" og "The Fountainhead" og George Orwells "1984".

Romanen rummer hele registeret af kærlighed, død, fart, sex (i detaljer ...), spænding, vold, tragedier etc. etc., som genre fordrer. Hovedpersonen, Benjamin C., er smuk, intelligent og rig, og har derved optimale muligheder for et kreativt liv, men taber det hele på gulvet, og ender i djævlens vold, da han ikke kan finde en mening med tilværelsen. Han bliver studenteroprører inspireret af den "politiske" Sartre og af strukturalisten Althusser, ifører sig arbejdstøj på Renault-fabrikkerne,

tilslutter sig PLO i Beirut og senere De Røde Brigaders mafiaagtige skæbnefællesskab, for at ende ...

Det geniale ved romanen er, at historie om efterkrigstidens unge venstreradikale Benjamin C. fortælles gennem 5 personer, som alle står ham nær, men på trods heraf bibringer forskellige karakteristikker, hvilket medfører spændende synsvinkler.

Man kan sige, at bogen skildrer 40 års moderne fransk historie, hvilket understreges af den betydelige debat bogen gav anledning til i Frankrig, hvor den har solgt næsten 1 mio. eksemplarer, og er blevet tildelt den næsthøjeste franske litteraturpris "Prix Medici". En filmatisering var på tale, men om der til stadighed arbejdes herpå, er mig ukendt.

Naturligvis har visse dele af venstrefløjen kritiseret bogen sønder og sammen, som for eksempel den hjemlige Carsten Jensen på "Politiken", hvorimod Hans Boll-Johansen på "Information" roste den. Alligevel vil jeg knytte en kommentar til Boll-Johansens anmeldelse, hvor der blandt andet om BHL's tidligere bøger ganske rigtigt anføres, at BHL's syn er pessimistisk, da de moderne ideologier har en tendens til at blive totalitære "... man kan ikke snakke sig væk fra det onde. Man må beskytte sig imod det. Og her ligger vel en væsentlig forskel

mellen højre og venstre. På venstrefløjen tror man, at de gode viljer og intelligenser kan tænke og forhandle sig frem til løsninger mens man på højrefløjen mener, at der kun findes et effektivt svar på den totalitære trussel: Magt." (Information 24.10.1986). Dette kræver en større udredning, men et forsvaret af de åbne samfund kunne sagtens klares ad liberal vej, altså frivillighed m.h.t. værnepligt og militærudgifter, hvilket netop ville være i god tradition med Vestens værdier. Rigtigt er det, at socialdemokrater og statsfiksede borgerlige partier ønsker magt for at dæmme op mod magten, men så har det heller ikke længere noget med frihed at gøre. At BHL, som bekender sig til jødedommen, og som forfatter i en filosofisk sammenhæng forbander staten langt væk, samtidig politisk støtter Mitterands politik med blandt andet nationaliseringer og øget magt til staten, må stå tilbage som en gåde. Menneskets væsen er, ifølge BHL, karakteriseret ved en immanent urenhed, som ikke lader sig fjerne af nogen politisk ideologi. Urenheden giver sig udslag i sort og rød fascisme, som mange intellektuelle eller politisk bevidste lader sig friste af.

Benjamin C.'s personlighed er således hentet fra BHL's "Det Menneskelige Barbari" (Centrum 1979) og dennes grundliggende tese om menneskets væren. "Jeg er det naturlige barn af det djævelske par, fascismen og stalinismen ... Jeg kender ingen anden revolution, som tiden kan lade sig inspirere af end den brune pest og den røde fascisme. Hitler døde ikke i Berlin; han vandt jorden, besejrede sine sejrherre og styrtede Europa ned i en nat af sten. Stalin døde ikke i Moskva eller på den 20. partikongres. Han er her iblandt os, skjult passager i en historie, som han vedbliver at følge og manipulere i sit vanvid" (p. 9). Man kan næsten fristes til en komparation med rockgruppen "The Rolling Stones's" gamle hit "Sympathy for the Devil"!

Alt i alt kan man sige, at BHL er ved at gøre Sartre succes efter med hensyn til at nå ud til et bredere publikum med et budskab, for dette mestrede Sartre lige så med sin kombination af skønlitteratur og sværere tilgængelig filosofisk litteratur.

Niels Erik Borges

Ayn Rand och Objektivismen - En Presentation

Objektivistisk Skriftserie nr. 1, 1987.

Ayn Rand og hendes objektivistiske filosofi er mange steder verden over kendt som en skole, der giver frihedsorienterede gode argumenter på hånden rent etisk og moralsk. I Sverige har Rand gennem de sidste mange år gjort sig bemærket i de to særdeles velskrevne tidsskrifter "Svensk Linje" og "Ny-liberalen", hvor hendes metafysik, epistemologi, etik og politiske filosofi er blevet beskrevet og diskuteret. Desuden er fire af hendes bøger indenfor de seneste år oversat til svensk - det er naturligvis de tre kendteste af hendes skønlitterære værker "We the Living", "The Fountainhead" og "Atlas Shrugged", man derudover også "Capitalism - The Unknown Ideal", som moralsk retfærdiggør en laissez-faire kapitalisme med et minimum af stat.

Men nu er tiden åbenbart inde til et decideret objektivistisk tidsskrift, og det er ganske positivt. Lad os håbe, at det samme må ske hertilands indenfor kort tid, specielt ud fra det empiriske faktum, at "det" sædvanligvis begynder med Ayn Rand, der i kraft af de skønlitterære værker åbner manges øjne for det frie samfund. Og præcis dette må være grunden til, at der nu er basis for et rent objektivistisk skrift i Sverige. I sagens natur er det skriftets intention at udbrede Ayn Rands filosofi, Objektivismen, hvis indhold vil bestå af skrifter af såvel Rand selv, som af andre objektivister. Jeg håber ingenlunde, at tidsskriftet udelukkende vil bestå af oversættelser, men at objektivismens ide-verden vil blive sat i relation til aktuelle politisk-filosofiske spørgsmål i Sverige, og pege på frihedsorienterede løsninger heraf.

Indholdet i det første nummer, som er i A5 format og på 16 sider, består af en "Præsentation af Objektivismen" af Ayn Rand selv som er en oversættelse af en artikel i "Los Angeles Times", og en biografi skrevet af den ene af de to redaktører, Per-Olof Samuelson, som på fortrinlig vis beskriver hendes liv og omtaler de af hende skrevne bøger. Til sidst er der notitser vedrørende oversatte bøger, adresser, båndkurser og en bogliste vedlagt.

Ayn Rands filosofi er præsenteret og diskuteret andetsteds i dette blad, hvorfor jeg ikke vil redegøre nærmere herfor, men

blot knytte et par kommentarer til passager, som jeg personligt mener er urigtige eller kontradiktoriske. Rand hævder (p. 2), at kapitalismen opstod i U.S.A., hvilket er direkte usandt, da denne opstod i Holland og England, men naturligvis på længere sigt fik størst succes i Staterne.

Videre er Rands syn på altruisme bemærkelsesværdigt, da hun mener, at det er uforeneligt med kapitalisme: "De kan ikke eksistere tilsammen hos samma människa eller i samma samhälla" (p. 3). Hvis man ved kapitalisme forstår et samfund, hvor staten har en vis indflydelse er konsekvensen af et altruistisk dogme uforeneligt med det kapitalistiske samfunds frihed. Men altruisme som underordnet delmål fastsat af frie individer i en sammenslutning om at hjælpe svagere stillede er ikke uforeneligt med kapitalisme, tværtimod. Så længe altruismen er et overordnet mål, fører det ganske rigtigt til barbari og undertrykkelse, men det er nonsens at hævde, at kvækerne eller Frelsens Hær er uforeneligt med kapitalisme. Det er netop kun muligt i et frit samfund. Det enkelte menneske kan isoleret set også være altruist; ved at hjælpe familie, venner eller helt tilfældige, og stadig være kapitalist og/eller tilhænger af kapitalismen.

Et andet kritikpunkt er efter min mening Rands syn på statsdannelsen i et kapitalistisk samfund, som ifølge min overbevisning er i ganske modstrid med individets egeninteresse, som Rand netop værdsætter på det kraftigste (for en behandling af dette emne, se artiklen "Statsteori og Objektivisme" andetsteds i dette tidsskrift).

Ovennævnte kritik er for mig ganske væsentlig, men af den grund mener jeg tilstedelighed, at man bør tegne abonnement på skriftet og - naturligvis - læse Rands utroligt inspirerende bøger. Abonnement kan tegnes hos Per-Olof Samuelsson, Finningevägen 5 B, 152-15894 Strängnäs, Sverige, eller hos den anden redaktør Henrik Unne, Skarpnäcks Allé 11, A2, 12253 Enske, Sverige. Det koster 75 SKr. for 6 numre.

Niels Erik Borges

Træk fra glemmebogen - 1968 og de sidste 25 års økonmisk forvirring

Af Flemming Juncker,
Gyldendal, 1986.

Bogens titel afslører, at den er af sporadisk karakter, hvilket den også er, men ikke betyder, at den er forvirrende og usammenhængende. Tværtimod er den ganske interessant og læseværdig og vidner om en stor og medlevende intens indsigt i de af Juncker beskrevne interessefelter.

Princippet i Junckers bog er, at det er 1968-ungdomsoprøret, som har forvoldt de intense og radikale forstyrrelser i det politiske såvel som i det økonomiske liv. Der bør ikke herske nogen tvivl om den store udfarende kraft, som universitetsmiljøerne mobiliserede i 1968 - godt hjulpet af tvangsmonopol TV og radio, samt flertallet af den trykte presses publikationer, der netop af forfatteren gives en stor del af skylden herfor. Dog er der den bemærkning at tilføje, at det ikke var et ungdomsoprør, men et akademisk oprør, som blandt andet påpeget af Steen Steensen i "Den Sociale Komædie". De venstreintellektuelle kom ikke med noget epokegørende nyt, vil jeg mene, men accellererede blot statens ekspansion, som alle partier var enige om (sågar De Uafhængige, hvorfor de da simpelthen også holdt op i 1966). Man kan så spørge, om problemet ikke blot ville være opstået på et senere tidspunkt, da det passede som fod i hose i udviklingstendensen. Man kan i hvert fald konkludere, at statens enorme ekspansion ødelagde markedet radikalt - for eksempel blev den danske stat fordoblet i løbet af små 18 år.

I relation til den venstreintellektuelle udvikling, er det yderst relevant, og ganske interessant, at Juncker citerer cirka 2 1/2 side af Eamonn Butlers bog om F.A. von Hayek, "Vejen til frihed", og i særdeleshed følgende: "Vi må endnu en gang gøre opbygningen af det frie samfund til et intellektuelt eventyr, en modig gerning. Det vi mangler, er et liberalt "utopia", et program, der hverken synes at være et forsvar for tingene, som de er, eller en udvandet form for socialisme, men en virkelig radikal liberalisme" (p. 235).

Hvordan kan borgerlige småskårne politikere tro, at de kan mobilisere intellektuelle med et krav om en nedsættelse af de direkte skatter med for eksempel 2%, hvilket de endda ikke forlanger? Nej, den udfarende kreative kraft kan kun komme fra borgerlige intellektuelle, som lægger den idealistiske, dybtovervejede "ammunition" på bordet - først da vil der ske ændringer i fri retning, intet mere eller mindre. Uden intellektuelle "think-tanks" havde Thatcher aldrig muliggjort den bedrift i genrejsningen af økonomien, men ikke mindst af friheden - det at friheden gives et etisk-moralsk grundlag er af afgørende betydning for samfundenes udvikling. Ligeledes har Reagan intellektuel støtte, mens Schlüter blot laller derudaf ...

Der kan ingen tvivl herske om, at Juncker, i lighed med Knud Tholstrup er radikalt liberal, hvilket understreges af, at både "Laffer-kurven" og "Supply-side-teorien" nævnes (p. 19), og "Skal vi tale om politisk teori, føler jeg mig uligt mere tiltalt af den østrigske nationaløkonomiske skole med Röpke, Erhard, von Mises, Milton Friedman og von Hayek end ... Keynes" (p. 19). I parentes bemærket tilhører Friedman ikke den østrigske skole, men Chicago-skolen, som opererer med makroøkonomiske modeller fremfor den østrigske mikro.

Videre nævnes Ayn Rand, Paul Johnson og Herman Kahn (p.36), og Juncker er dermed velsagtens den eneste, der inden-

for de sidste 20 års mere eller mindre provinsielle danske bogproduktion nævner den i mange lande ellers ret kendte Rand.

Også den nuværende regering får kritik, da dens fortjenester nok er diskutabile (p.59), og denne ses i sammenhæng med den aktuelle økonomi generelt, samt dens historiske forudsætninger. I kapitlet "Politikerens Tunge Lod" får politikernes attitude og propaganda mange skud for boven. Det står blandt andet at læse: "Det er bl. a. folk som von Hayek, som rådgiver Thatcher, Friedman, som Reagan lytter til, Röpke, som prægede Schweiz's enegang, Erhard, som var Adenauers finansminister og Schumpeter, som har forudset en væsentlig del af verdens politiske udvikling under det egalitaristiske demokrati, hvor den voksende og uoverskuelige politiske komplikation giver særlige muligheder for et snævert vælgerbedøvende fuldmagtsstyre af en uerfaren og teoretisk politisk elite" (p.147).

Historien er en anden stor interesse Juncker har, og det er mere end blot en overfladisk bevågenhed - herom handler nogle kapitler, hvorfor jeg vil fremdrage nogle teorier, som undertegnede finder specielt interessante. Junckers informationer kommer blandt andet fra de rejser han har foretaget med det eksklusive rejseselskab "Serenissima" under ledelse af Lord Norwich, som er utroligt inspirerende beskrevet i bogen. Den ene teori er, at Dannebrog ikke blot faldt ned fra Himlen, eller omskrevet til nudansk: At det ikke blot var designet af Valdemar Sejr og hans mænd under et togt i Estland. Teorien går ud på, at Dannebrog blot er en mindre ændring af Johanitterordenens krigsflag, som kan føres længere tilbage end Valdemar Sejr. Johanitterne skulle af Paven have fået pålagt at følge danernes togt, og om nødvendigt gribe ind. Og under et slag, hvor vor forfædre var trængt op i en krog, måske en blæsende dag eller på en anden måde, kom det danskerne i hænde (pp.119-20).

En ikke mindre interessant teori, der såfremt den bliver kendt i større kredse og accepteret vil kunne få storpolitiske konsekvenser, er, at "... hebræernes hjemland var Vestarabien fra Taif til Yemen, hvorfra de langsomt bredte sig nordpå til det klassiske jødeland, men at den førbabylonske jødiske fortids begivenheder hovedsagligt udspandt sig i landet syd for Mecca, hvor man finder en langt mere overbevisende identificering af stednavnene mulig end i det klassiske jødeland ..." (pp.139-40).

Om dette og meget andet beretter Juncker på en yderst velskrevet måde. Blandt andet berettes og debatteres der om modsandskampen, hvor Juncker som bekendt var yderst aktiv i kampen mod nazismen - så ikke mere vrøvl om, at kapitalisme er lig nazisme.

Den Økologiske Krigsførelse

Af Steen Steensen,
Forlaget Abildgaard & Brødsgaard 1986, 153 sider.

At fourening er en af vor tids værste svøber fremtræder for de fleste som en selvfølgelig sandhed. Fjernsyn og aviser er jo fulde af miljøstof hver dag. Men hvorfor der tales så meget om forurening, og hvorfor det sker netop nu, er et spørgsmål de færreste har stillet sig. I sin bog "Den Økologiske Krigsførelse" (og andetsteds i dette tidsskrift) har seminarielærer og cand.pæd. i historie Steen Steensen imidlertid set på, hvad der gemmer sig bag miljøsagens tilsyneladende "rigtighed".

Hans bog falder i fire dele. På de første 45 sider, som danner første del, skriver han så at sige forureningens historie. Byen, landets, skovens og menneskekroppens vekslende tilstande af tilsvining og renhed efterspores gennem de to historiske epoker: Feudalismen og liberalismen. Og på alle de undersøgte felter konstaterer forfatteren en ensartet udvikling.

Det feudale samfund var et fattigsamfund for alle andre end den adelige overklasse. Et fattigsamfund er et forurenings-samfund; tidens fattigdom udelukkede ethvert miljøhensyn, og både samfundet og naturen så ud derefter. Liberalismens epoke blev indledt af de store landboreformer i 1780'erne, som blev indledningen til den arbejds frigørelse, den økonomiske vækkelse, der forløste det menige folks slumrende kræfter såvel åndeligt, som materielt. Op gennem det 19. århundrede fremstod velstandssamfundet som en følge heraf. Det var velstandssamfundet, der gjorde op med forureningen. Det var industrialiseringen og den kapitalistiske produktionsmåde, der fjernede snavsets svøbe. Forurening hører objektivt fortiden til. "Hvad perspektivet og proportionerne angår er miljø sagen falsk og løgnagtig fra ende til anden" (p.46).

Med bogens anden del træder vi kronologisk ind i den tredje historiske epoke, socialismen. Under overskriften "En Ny Social Orden" får vi på side 46-63 et kortfattet resume af tankegangen i forfatterens første bog, "Den Sociale Komædie" fra 1982. Efter de to velkendte klasser, kapitalister og arbejdere, opstod der i det 20. århundrede den nye klasse, den tredje klasse, kundskabsklassen, som Steen Steensen definerer som "den klasse, der uddanner sig til eller udfører specielle funktioner i samfundets liv, funktioner der kræver teoretisk indsigt, erhvervet ved boglige studier" (p.48).

Magten fægtet sjældent med åben pande, men foretrækker at skjule sig bag en maske. Uddannelsesmagten er ingen undtagelse. Det er Steen Steensens skelsættende påstand, at socialismen er teori-klassens bedste forklædning. Socialismen er ikke, hvad den giver sig ud for at være; den er i virkeligheden ikke arbejderne ideologi, men de intellektuelles.

I det kapitalistiske samfund er kapitalisterne overklasse, intelligentsiaen middelklasse og arbejderne underklasse. I det socialistiske samfund er åndsklassen blevet overklasse, det socialistiske samfund er kundskabsklassens samfund. Men det lykkedes for tænkemestrene at bilde arbejderne ind, at det socialistiske samfund er arbejderklassens samfund. Derved fik de underklassen til at slå mod kapitalismen - også middelklassens modstander - og for socialismen, og i den tro, at de kæmpede for sig selv, kæmpede arbejdets helte i virkeligheden for at gøre de skriftkloge til overklasse. Det er denne "fornuftens list", der er lykkedes i øst, og som er ved at lykkes i vest. Klassekampen har op gennem det 20. århundrede i virkeligheden

ikke stået mellem kapitalister og arbejdere, men mellem kapitalister og intellektuelle. I øst har de lært for længst vundet den totale sejr. I vest tippede balancen over til intellektualismens fordel i 1968, hævder Steen Steensen (p.50). Dermed rykkede hjerneklassen op til overklasse, medens kapitalisterne måtte retirere til middelklassen. De deklasserede kapitalister, bønder, fiskere, fabrikanten, håndværkere og handlende bliver udbyttet af kundskabsaristokratiet lige så vel som arbejderne. Middelklasse og underklasse, kapital og arbejde, under et, forsørgerklassen, nemlig de mennesker, der fremstiller samfundets materielle værdier, står nu overfor kundskabsklassen. I samfundets totalt ændrede klassestruktur går skellet mellem produktion og overbygning, håndens og åndens arbejde, producenter og planlæggere, forsørgere og vogtere, ejendomsretten og embedsretten.

I bogens tredje del (pp.63-139) forbinder Steensen så miljø sagen med sin lære om klassernes kamp, hvorpå konklusionen tegner sig skarpt. Forureningskampagnen er videnselitens våben vendt mod forsørgerklassen. Under foregivende af omsorg for naturen er åndsarbejderne gået til angreb på den varefremstillende klasse. I de tre afsnit gennemgår forfatteren krigsførelsen. Felttogene mod industrien, dambrugene, fiskeriet og landbruget bliver beskrevet.

Miljøbevægelsens metoder afdækkes, og overfaldenes ødelæggende resultater gøres op.

Bogen er et kampskrift - der står mere om politik end om biologi i Steen Steensens bog. Men det er også netop forfatterens fortjeneste at have set på den grønne bølge i historiens og den sociale kamps spejl. Spejlet røber, hvad miljøfolket helst skjuler. Økologer er som vandmeloner: De er grønne udvendig, men røde indeni.

Jeg tror, at vi hos Steen Steensen ser et originalt politisk forfatterskab tage form. Måske det første overhovedet af sin art her i landet. Endnu er han kun ved sit værks første halvdel, den negative del, nemlig den politiske kritik af intellektualismens ideologi, han har øjensynlig sat sig den opgave at rive masken af de belæste. I "Den Sociale Komædie" fjernede han den røde maske, socialismen, og bag den fandt han ikke arbejderklassens, men de skriftkloges ansigt. I "Den Økologiske Krigsførelse" strøg han den grønne maske, økologien, igen fandt han de boglærde. Og i denne ideologikritiske fase har vi nok ikke set den sidste maske falde endnu.

Derpå må følge den positive del, den politiske utopi, nemlig fremstillingen af grundprincipperne for den efterintellektualistiske eller efter-socialistiske samfundsform, Begyndelsen hertil er allerede gjort i de sidste afsnit af begge bøger, hvor vi lige netop kan skimte omridsene af et samfund med større retfærdighed for og mindre udbytning af de producerende befolkningsgrupper, og med smalhals for lærdomsbesidderne. Men vil dette blive liberalismens arkaden da capo? Eller vil det mon blive noget helt nyt? Og hvad da?

Det er uhyre vanskeligt spørgsmål, der her rejser sig. Stærkest har de naturligvis trængt sig på i den del af verden, der allerede er blevet fuldtud socialistisk. Der bliver der arbejdet med dem teoretisk af tænkere som Jacek Kuron, Ivan Szelenyi, György Konrad og praktisk af arbejdsledere som Lech Walesa. Det er i denne diskussion jeg venter, at også Steen Steensen i sine kommende værker vil vide at gøre sig gældende gennem sin klarhed og konsekvens, sin formidable sproglige udtryks-

kraft og den ægte glød i sit engagement.

For den, der ikke vil komme for sent til fremtiden, vil en grundig læsning af Steensens bøger nok være klog politik. Begynd med “Den Sociale Komædie” og skyl efter med “Den Økologiske Krigsførelse”. Og lav så bare plads på reolen ved siden af dem. Jeg tror, vi har meget mere til gode.

Ole Kvist